Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

До захисту допущено кафедрою міжнародних економічних відносин та логістики протокол №____ від _____

завідувач кафедри _____ Анна ЗАЙЦЕВА

(підпис) (ім'я, прізвище)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

«ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ»

(тема роботи)

Спеціальність 292 міжнародні економічні відносини

Освітня програма міжнародні економічні відносини

Здобувач ___ ____ Анна МОРОЗ
(підпис) (ім'я, прізвище)

Науковий керівник ___ ____ Тетяна МІРОШНИЧЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

Харків – 2026

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

«ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики
Зайцева А. С.
_____
«____»
_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Мороз Анна Сергіївна
(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Особливості міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки»
керівник роботи: Мірошниченко Тетяна Миколаївна, к. е. н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по Університету від 14.11.2025 року № 4001-5/4125

2. Строк подання здобувачем роботи: 22.05.2026

3. Перелік питань, які потрібно розробити:
розкрити сутність, форми та класифікацію трудової міграції; дослідити економічні фактори, які стимулюють міграцію (безробіття, рівень доходів, нерівність); проаналізувати сучасний соціально-економічний стан арабських країн Північної Африки та визначити ключові особливості їх розвитку; проаналізувати напрями та структуру трудової міграції населення регіону; виявити срціаотно-економічні наслідки міжнародноїтрудової міграції для країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Теоретичні основи дослідження міжнародної трудової міграції
2	Сучасний стан та тенденції трудової міграції в арабських державах північної африки

6. Дата видачі завдання__05.12.2025_____

Студент Мороз А.С.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Мірошниченко Т.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Анотація

Мороз А. С. Особливості міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки: кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. 66 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню особливостей міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 23 рисунки, список використаних джерел з 57 найменувань.

У першому розділі роботи аналізуються теоретичні основи міжнародної трудової міграції, досліджуються фактори формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються.

У другому розділі розглядаються масштаби, напрями та структура трудової міграції населення регіону, висвітлюється соціально-економічна характеристика арабських країн Північної Африки, розглядаються наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили.

Ключові слова: міжнародна трудова міграці, глобалізація, світова економіка, соціально-економічні наслідки.

Abstract

Moroz A. S. Features of international labor migration of the Arab states of North Africa: bachelor's qualification work [Manuscript]. Kh.: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2026. 66 p.

The bachelor's qualification work is devoted to the study of the features of international labor migration of the Arab states of North Africa. The work consists of an introduction, two chapters, and conclusions; it contains the thesis contains 23 figures and a bibliography comprising 57 names.

The first section of the work analyzes the theoretical foundations of international labor migration, examines the factors shaping migration flows in developing countries.

The second section examines the scale, directions, and structure of labor migration of the region's population, highlights the socio-economic characteristics of the Arab countries of North Africa, and examines the consequences of international labor migration for labor-exporting and labor-receiving countries.

Keywords: international labor migration, globalization, world economy, socio-economic consequences.

ЗМІСТ

Вступ **6**

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження міжнародної трудової міграції …….. 10

1.1. Сутність, форми та класифікація міжнародної трудової міграції…… 10

1.2. Фактори формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються…….. 18

Висновки до першого розділу…….. 26

Розділ 2. Сучасний стан та тенденції трудової міграції в арабських державах північної африки…… 28

2.1. Соціально-економічна характеристика арабських країн Північної Африки (Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс, Лівія) …….. 28

2.2. Масштаби, напрями та структура трудової міграції населення регіону …… 40

2.3. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили…….. 48

Висновки до другого розділу ……. 55

Висновки…….. 58

Список використаних джерел…….. 62

ВСТУП

Актуальність даної теми. Міжнародна трудова міграція є одним із ключових соціально-економічних процесів сучасного світу, який безпосередньо впливає на розвиток економік країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили. Для арабських держав Північної Африки (Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс, Лівія) характерна висока мобільність трудових ресурсів, що обумовлено економічними, демографічними, соціальними та політичними факторами.

Актуальність дослідження зумовлена кількома факторами: по-перше, масштабні міграційні потоки з країн Північної Африки формують глобальні ринки праці та впливають на соціально-економічну ситуацію як у країнах-експортерах, так і у країнах-імпортерах робочої сили. По-друге, сучасні тенденції глобалізації та цифровізації економіки змінюють характер зайнятості, структуру робочих місць та вимоги до кваліфікації мігрантів. По-третє, недостатньо досліджені механізми регулювання трудової міграції в регіоні та їхній вплив на соціальну стабільність і економічний розвиток.

Дослідженням різносторонніх аспектів міжнародної трудової міграції приділяють увагу численні науковці як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, актуальні питання міграційних процесів вивчали такі вітчизняні дослідники, як Гончарук І. В., Томашук І. В., Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В., Лагуніна О., Македон В. В., Малиха М. І., Танчин І. З., серед зарубіжних учених особливий внесок у дослідження проблем трудової міграції внесли Маколіф М., Тріандафілліду А., Балдинюк В. та інші.

Підвищений науковий інтерес до цієї проблематики зумовлений тим, що міжнародна трудова міграція є одним із ключових процесів глобалізації, який має значний соціально-економічний, політичний та демографічний вплив на країни-експортери та країни-реципієнти робочої сили. Особливу увагу викликають дослідження, присвячені аналізу причин міграційних потоків, їх

структури та масштабів, а також наслідків для ринку праці, економічного розвитку та соціальної стабільності у різних країнах.

Крім того, науковці вивчають ефективність міграційної політики, механізми регулювання трудової міграції та перспективи адаптації трудових ресурсів до змін, що відбуваються в умовах цифровізації та глобалізації. Такий широкий спектр досліджень підкреслює актуальність і наукову значущість проблеми міжнародної трудової міграції, що й обумовлює вибір теми даної дипломної роботи.

У зв'язку з швидкими темпами глобалізації та зростаючою потребою у робочій силі, міжнародна міграція працівників набуває дедалі більшої актуальності. Таким чином, дослідження особливостей міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки є важливим для наукового розуміння сучасних процесів на ринку праці. Тому дослідження міжнародної міграції робочої сили в умовах глобального розвитку є актуальною та важливою темою, яка потребує уваги та більш глибокого вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є визначення особливостей міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки, виявлення її основних тенденцій, причин і соціально-економічних наслідків.

Для досягнення поставленої мети виокремлено такі завдання:

1. Розкрити сутність і теоретичні засади міжнародної трудової міграції.
2. Визначити фактори формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються;
3. Проаналізувати основні соціально-економічні показники розвитку арабських країн Північної Африки (Єгипту, Алжиру, Марокко, Тунісу та Лівії);
4. Дослідити масштаби, напрями та структуру трудової міграції населення регіону;
5. Проаналізувати соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили.

Об’єктом дослідження є процес міжнародної трудової міграції в контексті глобальних соціально-економічних трансформацій.

Предметом дослідження є особливості, тенденції, чинники та соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції арабських держав Північної Африки.

У ході дослідження було використано комплекс загальнонаукових методів, що дозволило забезпечити об’єктивність та цілісність аналізу. Метод аналізу та синтезу (застосовано при вивченні теоретичних основ, сутності та класифікації міжнародної трудової міграції); метод класифікації (використано для систематизації форм та видів міграційних потоків за різними ознаками); історико-логічний метод (дозволив простежити еволюцію факторів формування трудової міграції в країнах, що розвиваються); порівняльний аналіз (компаративний метод), статистико-економічний метод, системний підхід, метод узагальнення (слугував основою для формулювання авторських висновків за результатами дослідження кожного розділу).

Інформаційну базу для дослідження становлять статистичні та звітні дані міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації з міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП) та Світового банку. Також використано офіційні статистичні звіти національних статистичних служб арабських країн Північної Африки (Єгипту, Алжиру, Марокко, Тунісу та Лівії), аналітичні матеріали науково-дослідних інститутів, нормативно-правові акти, що регулюють міграційні процеси, а також праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам трудової міграції та соціально-економічного розвитку регіону.

Апробація. Результати дослідження щодо впливу сучасних глобальних викликів на динаміку та структуру міжнародної трудової міграції, представлені у кваліфікаційній роботі, були висвітлені у тезах XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток міжнародних економічних відносин у контексті глобальних викликів».

У публікації узагальнено наукові напрацювання щодо трансформації міграційних процесів у країнах, що розвиваються, а також окреслено специфіку формування людського капіталу в арабських державах Північної Африки.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 66 сторінок тексту, 23 рисунків. Список використаних джерел містить 57 публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Сутність, форми та класифікація міжнародної трудової міграції

Процеси глобалізації, що тривають у світовій економіці, стимулюють активний рух усіх видів ресурсів: фінансових, енергетичних, трудових і інформаційних. Переміщення кожного з цих ресурсів може мати як позитивний, так і негативний вплив з точки зору національних інтересів держави. Проте найбільш вагомі та незворотні наслідки відображаються у сфері трудового капіталу. Це зумовлено специфічними особливостями трудового капіталу, такими як високі витрати на його формування, синергетичний ефект від його використання, тривалий інвестиційний період і специфічні умови для його відтворення.

Актуальність вивчення міграційних процесів трудових ресурсів зумовлена різким зростанням їхніх обсягів, підвищенням інтенсивності та вагомим впливом на соціальний і економічний розвиток країн світу. Адже на сучасному етапі ці процеси характеризуються високою динамічністю, активною відповіддю на зміни у суспільній і економічній сферах.

Міграція робочої сили має значний вплив на суспільне життя, відіграючи суттєву роль у розвитку соціально-економічних відносин, що, своєю чергою, позначається і на міжнародних економічних відносинах [1].

У глобалізованому світі міграція населення набуває дедалі більшого значення, охоплюючи майже всі держави. Переміщення робочої сили через державні кордони є невід'ємною частиною загального соціального процесу міграції-явища складного, багатогранного за своїми формами та впливами. Цей процес обумовлений широким спектром факторів, включаючи демографічні, політичні й соціально-економічні чинники. Разом з тим, міжнародна міграція істотно впливає на розвиток соціально-економічних систем на рівнях окремих країн, регіонів і світу в цілому.

Термін «міграція», що походить від латинського слова Migratio, означає переміщення чи переселення. Це складне суспільне явище, яке вирізняється значними масштабами та різноманіттям [2].

Міграція є одним із найточніших індикаторів соціально-економічного стану суспільства.

Міграція робочої сили являє собою переміщення працездатного населення, зумовлене економічними чинниками. Залежно від того, чи відбувається перетин державних кордонів, міграцію поділяють на внутрішню та зовнішню. Внутрішня міграція стосується пересування трудових ресурсів між різними регіонами однієї країни або між містом і селом, при цьому загальна чисельність населення всередині країни залишається незмінною. Натомість зовнішня міграція впливає на демографічне становище країни: вона збільшує кількість населення за рахунок осіб, які переселяються до країни, і зменшує його на число людей, що залишають її межі.

Міжнародна трудова міграція представляє собою процес переміщення працездатного населення між різними країнами з метою пошуку роботи, покращення умов існування або реалізації кар'єрних планів [3]. Основна ідея полягає у перебалансуванні робочої сили між регіонами, де її надлишок, і тими, де спостерігається дефіцит. Вона може бути як законною, так і незаконною, добровільною або примусовою, а за тривалістю розмежовується на постійну та тимчасову [4].

Міжнародна трудова міграція виступає важливою складовою перерозподілу робочої сили між країнами, створюючи глобальний ринок праці. Вона має вплив на обидві сторони процесу. Так, країни-донори отримують такі переваги:

- суттєво знижується рівень безробіття;

- збільшується притік валютних переказів.

Небезпекою для таких країн проявляється у "відтоці мізків".

Основними країнами-донорами є Китай, Індія, Бангладеш, Філіппіни та Україна.

Країни-реципієнти в процесі трудової міграції отримують:

- скорочення дефіциту робочої сили;
- залучення кваліфікованих фахівців;
- прискорення економічного росту.

Серед основних реципієнтів виділяються США, країни ЄС (зокрема Німеччина та Польща), держави Перської затоки (наприклад, Катар, ОАЕ), а також Сінгапур і Японія. На рисунку1.1. наведено основні форми трудової міграції.

За тривалістю перебування: 1. **Короткострокова (сезонна)** – робота на певний період, наприклад, збір врожаю, будівництво, туризм. 2. **Довгострокова** – постійне працевлаштування на кілька років або постійне проживання в країні призначення.
За правовим статусом: 1. **Легальна** – з офіційним дозволом на роботу (віза, робочий контракт, дозвіл на проживання). 2. **Нелегальна** – без офіційного дозволу, часто пов’язана з ризиками експлуатації.
За професійною діяльністю: 1. **Висококваліфіковані мігранти** – інженери, ІТ-фахівці, медики. 2. **Середньо-кваліфіковані** – технічні спеціалісти, будівельники, водії. 3. **Низькокваліфіковані** – сезонні робітники, сільськогосподарські працівники, некваліфікована праця.
За напрямом переміщення: 1. **Еміграція** – виїзд громадян з рідної країни. 2. **Імміграція** – в’їзд до країни призначення для працевлаштування. 3. **Реемміграція** - повернення емігрантів у рідну країну

Рис. 1.1 Форми міжнародної трудової міграції

Джерело: складено автором за матеріалами [5, 6]

Зважливу роль у визначенні суті трудової міграції відіграють чинники, які її викликали. Так, трудова міграція зумовлена здебільшого економічними факторами, серед яких низький рівень заробітної плати, безробіття, прагнення

до кращих життєвих умов, а також соціальними, політичними та екологічними причинами. Вона стає необхідністю через потребу шукати роботу за межами країни чи регіону постійного проживання, що нерідко спричиняє втрату кваліфікованих фахівців.

На (рис. 1.2) відображеного головні фактори трудової міграції.

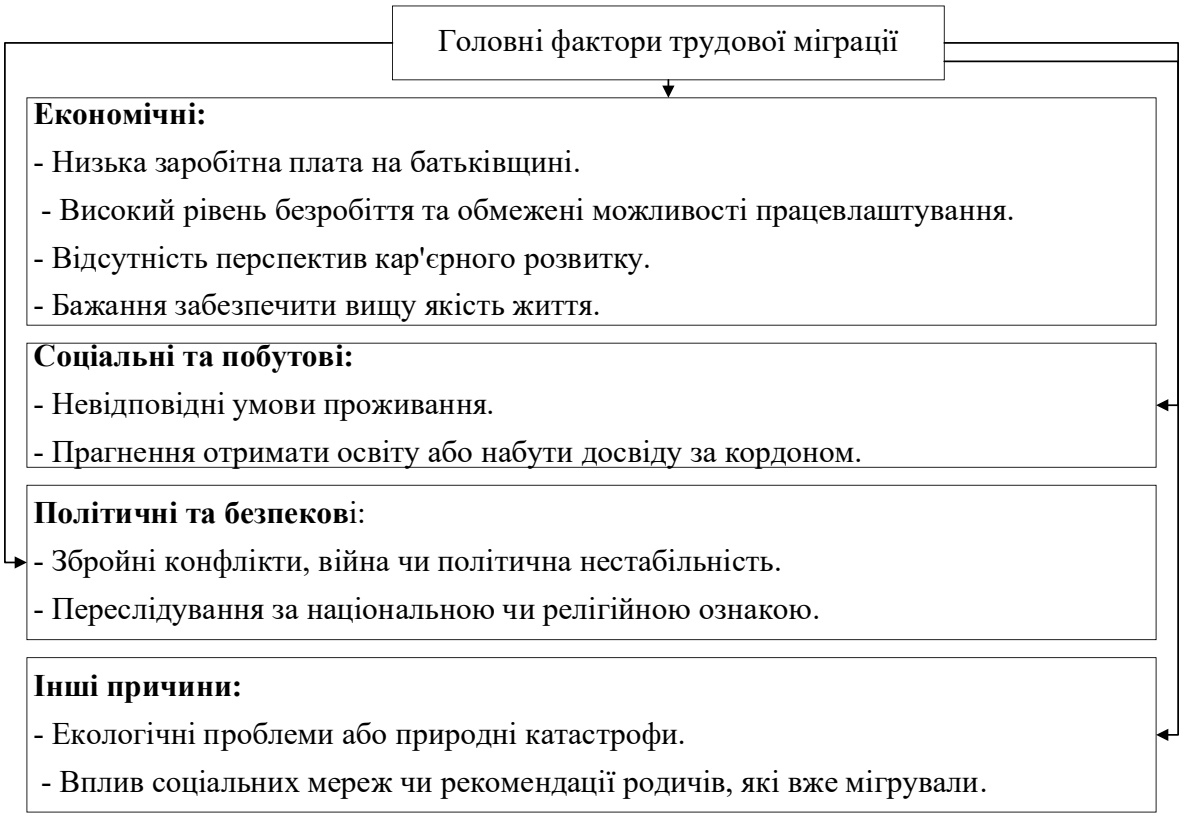

Рис. 1.2 Основні чинники, які викликають трудову міграцію

Джерело: складено автором за матеріалами [7, 8, 9]

Відзначимо, що часто трудова міграція є вимушеним рішенням: 70,8% мігрантів називають низькі доходи як головну причину, навіть якщо вони мали роботу до від'їзду.

Трудова міграція має значний потенціал стати основою економічного зростання та розвитку для всіх сторін, залучених у процес переміщення робочої сили через кордон: країн призначення, країн походження та самих мігрантів. У країнах призначення міграція сприяє омолодженню структури робочої сили, забезпечує підтримку традиційних секторів, таких як сільське

господарство та сфера послуг, стимулює розвиток підприємництва, допомагає утримувати системи соціального захисту і добробуту, а також задовольняє попит на висококваліфіковані кадри в галузях високих технологій.

У регіонах, що розвиваються і звідки здебільшого емігрують робітники, позитивний вплив мігрантів проявляється через значні обсяги грошових переказів, трансфер інвестицій, передачу технологій, а також через отримані за кордоном знання й навички, які вони можуть застосувати після повернення на батьківщину. Це особливо актуально для висококваліфікованих спеціалістів, які працювали за кордоном за своєю спеціальністю, а також для реемігрантів, які планують займатися малим бізнесом, впроваджуючи нові підходи до розвитку підприємств.

Важливим є також зв'язок країни походження з діаспорами, що формуються за кордоном унаслідок еміграції робітників і їхніх сімей. Ці спільноти потенційно можуть відігравати значну роль у передачі знань, підтримці економіки та зміцненні культурних зв'язків з батьківщиною [10].

Зауважимо, що сучасна міграція характеризується наявністю двосторонніх потоків, що свідчить про те, що одна країна одночасно може бути донором і реципієнтом. Прикладом цього є Великобританія та США, які одночасно виступають ключовими країнами-реципієнтами у глобальному масштабі і донорами для окремих країн (США для Канади, Великобританія для Австралії). Адже деякі країни мають надлишок трудових ресурсів, тоді як інші стикаються з їх дефіцитом.

Легальна трудова міграція дозволяє долати проблему нестачі робочої сили. Водночас відсутність збалансованого законодавчого та соціально-економічного регулювання може породжувати негативні наслідки [11].

Нелегальна трудова міграція стає особливо проблемною, коли низька вартість праці мігрантів витісняє місцеві трудові ресурси, збільшуючи рівень безробіття серед громадян країни. Такі явища часто приводять до зниження рівня добробуту та соціального розшарування населення.

Ще однією складною проблемою є нерівномірний розподіл міграційних потоків всередині країни. Це веде до зростання рівня урбанізації, оскільки більшість мігрантів прагне оселитися у містах, де легше знайти роботу.

Трудова міграція також має вплив на макроекономічні показники розвитку економіки країни. Хоча ці зміни незначні, вони здатні впливати на структуру зайнятості в різних галузях господарства, оскільки мігранти зазвичай залучаються до праці у різних секторах національної економіки [12].

У 2024 році загальна кількість міжнародних мігрантів у світі досягла 304 мільйонів, що майже вдвічі більше порівняно з 1990 роком, коли їхня кількість складала близько 154 мільйонів (рис. 1.3).

Рис. 1.3 Кількість міжнародних мігрантів у світі за 1990-2024 роки

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

Незважаючи на суттєве зростання в абсолютних числах за останні десятиліття, частка міжнародних мігрантів у загальному населенні планети залишається невеликою (рис. 1.4).

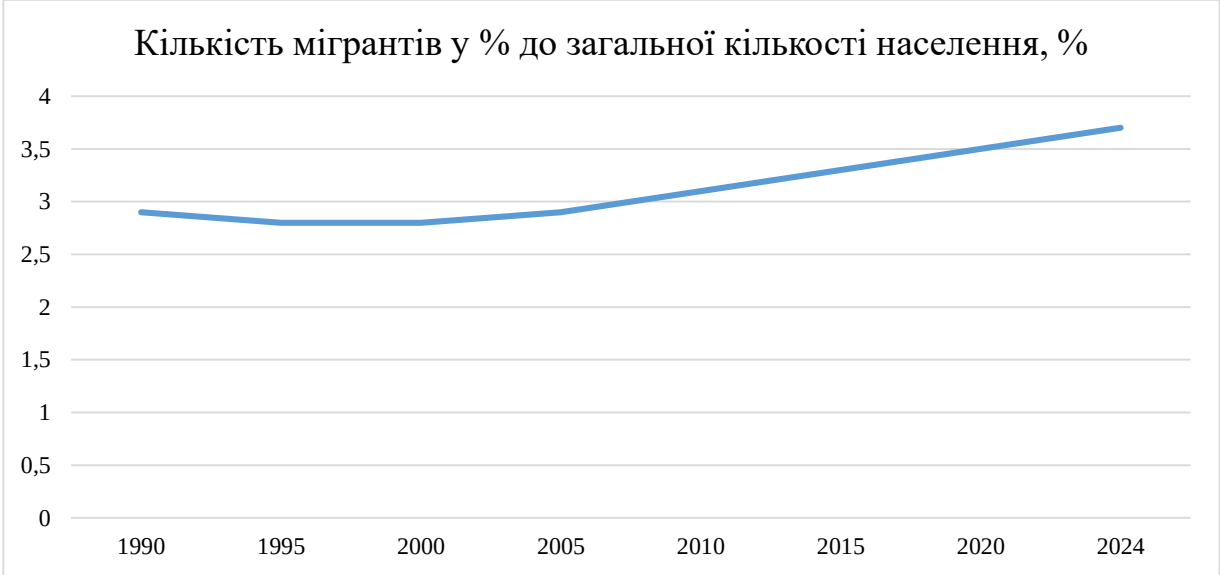

Рис. 1.4 Частка міжнародних мігрантів у світовому населенні, 1990-2024 роки

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

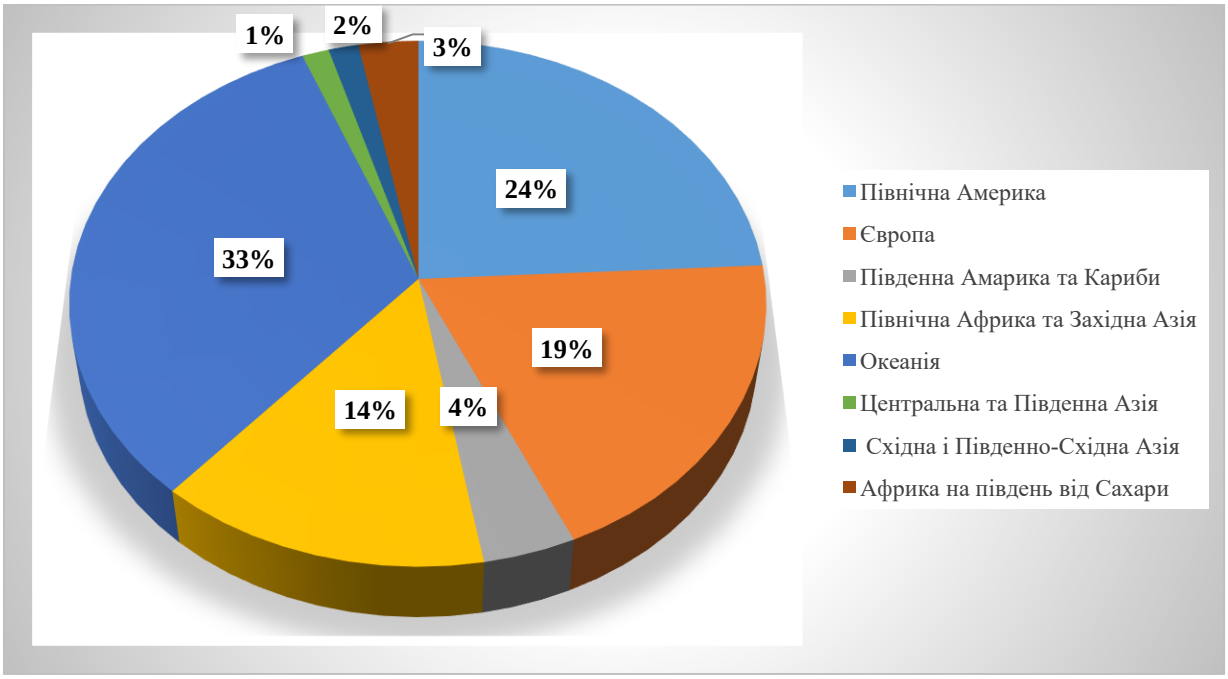

Рис. 1.5 Частка міжнародних мігрантів від загальної чисельності населення за регіонами у 2024

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

Як видно з рисунку 1.4, у 2024 році міжнародні мігранти складали лише 3,7% світового населення, що лише трохи більше порівняно з 2,9% у 1990 році.

Європа прийняла найбільшу кількість міжнародних мігрантів серед усіх регіонів світу - 94 мільйони осіб станом на 2024 рік (рис. 1.5).

Друге місце посідає Північна Америка, де проживає 61 мільйон мігрантів, а за нею йдуть регіони Північної Африки та Західної Азії з чисельністю у 54 мільйони.

Європа мала найзначніше зростання кількості міжнародних мігрантів серед восьми проаналізованих регіонів. З 1990 до 2024 року чисельність мігрантів тут збільшилася на 43 мільйони. Зростання особливо пришвидшилося після 2020 року, головним чином через наплив біженців з України. У Північній Америці за той самий період кількість міжнародних мігрантів зросла на 34 мільйони, але тут спостерігається уповільнення темпів цього процесу. Зокрема, між 2020 та 2024 роками темпи приросту скоротилися до менш ніж одного відсотка щорічно, тоді як у період із 1990 до 2000 року вони становили в середньому 3,8% на рік, а у 2000-2010 роках - 2,3% [13].

Океанія, маючи загальну чисельність населення у 46 мільйонів осіб у 2024 році, виглядає невеликою за масштабами порівняно з іншими регіонами. Проте міжнародні мігранти там склали значну частку - 21% від усього населення. За цим показником Океанія випереджає навіть Північну Америку (16% від загальної чисельності в 385 мільйонів осіб) та Європу (13% від загального населення в 745 мільйонів). У той же час, у Центральній та Південній Азії разом із Східною і Південно-Східною Азією, де сконцентровано понад половину всього населення світу (восьми мільярдів осіб), міжнародні мігранти у 2024 році становили менш ніж один відсоток від загальної чисельності населення.

Таким чином, міжнародна міграція робочої сили впливає на всі регіони світу і постійно залишається у фокусі міжнародних організацій та урядів. Вона регулюється на національному, регіональному та глобальному рівнях. З одного боку, цей процес має численні позитивні аспекти. Міграційні процеси

стимулюють економічне зростання держав певних країн та сприяють створенню нових робочих місць, що позитивно впливає на подальші інтеграційні процеси.

Втім, міжнародна міграція супроводжується й низкою викликів для глобальної економіки. Зокрема, багато працівників з низьким рівнем кваліфікації стикаються з ризиками експлуатації та недостатнім соціальним захистом. Крім того, значну загрозу становить рестрикційна міграційна політика окремих держав, яка породжує умови для активізації нелегальної міграції у великих масштабах.

1.2. Фактори формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються

Друга половина XX століття відзначається різким зростанням масштабів міжнародної міграції, обумовленої переважно економічними причинами. Хоча сучасні міграційні процеси поступаються за розмахом великим переміщенням народів минулих епох, їх висока територіальна концентрація та специфіка зайнятості робочих мігрантів надають їм помітного значення у системі міжнародних економічних відносин. Вони виступають важливим механізмом міждержавного перерозподілу робочої сили у глобальній економіці.

Міжнародна міграція трудових ресурсів набуває дедалі виразнішого глобального характеру, охоплюючи більшість країн світу. Найбільший потік мігрантів спостерігається в межах Європи, між Північною й Південною Америкою, Африкою, а також Південно-Східною та Західною Азією.

Серед ключових регіонів, що приваблюють значні обсяги іноземної робочої сили і визначають сучасні спрямування трудової міграції, можна виділити Північну й Південну Америки, Західну Європу, Південно-Східну й Західну Азію, а також певні частини Африки. Щороку по світу фіксується до 20 мільйонів міждержавних переміщень людей.

Країни, що розвиваються, характеризуються значною різноманітністю економічних рис, хоча їм властиві спільні особливості, які суттєво відрізняють їх від розвинених держав. Насамперед, їхні економіки здебільшого базуються на аграрному секторі, видобувній промисловості та галузях з низьким рівнем технологій. Це робить їх схильними до зовнішніх впливів і залежними від коливань світових цін на сировинні ресурси. Додатково, у таких країнах спостерігається значно нижчий рівень ВВП на душу населення, що відображає низькі доходи та стандарти життя більшості мешканців. Також характерною рисою цих країн є структура ринку праці – висока частка неформальної зайнятості та значний рівень безробіття, особливо серед молоді. Ці умови пояснюють, чому громадяни країн, що розвиваються, становлять основний контингент глобальної трудової міграції – близько половини її загальної чисельності [14].

Вагомість цих держав у глобальних міграційних процесах посилюється їхньою демографічною структурою. Відомо, що найбідніші країни Азії, Африки, Південної Америки є домівкою для переважної більшості молодого населення світу – 83% осіб віком до 24 років. З них 60% проживають в Азії, 23% – в Африці, Латинській Америці та країнах Карибського басейну. За прогнозами, до кінця 2025 року цей показник може зрости до 89,5%. Саме молодь є найактивнішою та найбільш схильною до мобільності частиною населення [15].

Міграція з країн, що розвиваються, це явище складне та багатоаспектне, тісно пов’язане з глобальними соціально-економічними змінами. Вона має свої особливості щодо обсягів, мотивів і наслідків для країн походження мігрантів, так і країн призначення. Цей процес формується під впливом численних взаємопов’язаних факторів економічного, соціального, політичного, демографічного, екологічного й інституційного характеру. З усіх чинників економічні аспекти відіграють головну роль у визначенні напрямів і масштабів міграційних потоків [16].

Нижчий рівень заробітної плати, відсутність стабільних та легальних робочих місць, а також невисокі перспективи професійного зростання часто змушують людей шукати кращі умови праці за межами своєї країни. До цього також сприяє поширення неформальної зайнятості, яка не забезпечує соціальних гарантій, посилюючи потребу в міграції. Ключовими причинами є високий рівень безробіття, особливо серед молоді. Наприклад, якщо загальний показник безробіття у Південній Африці серед працездатних громадян становить 42%, то серед молоді до 24 років цей рівень доходить до 61%, а з урахуванням тих, хто припинив пошук роботи, цифра сягає 71% [15].

Політична нестабільність, конфлікти, порушення прав людини та переслідування з релігійних або політичних мотивів додають вагомих причин для вимушеного виїзду за кордон. Слабкість державних інституцій і низька ефективність системи управління лише підсилюють ці тенденції. Особливо часто молодь опиняється перед необхідністю мігрувати через конфлікти, політичні кризи або порушення прав людини. Саме діти та молоді люди з найбідніших країн, що розвиваються, формують значну частину біженців. Недостатність ресурсів і критично мала кількість робочих місць для молоді створюють умови для масової міграції.

Не можна залишати поза увагою екологічні фактори, серед яких кліматичні зміни, посухи, повені й деградація природних ресурсів, що безпосередньо впливають на умови життя та можливості працевлаштування, особливо в сільських регіонах. Водночас поширюється явище, коли еміграція найменш забезпеченого населення з регіонів екологічних катастроф стає неможливою через фінансову неспроможність виїхати з цих територій. Це призводить до виникнення так званої «пастки бідності». За прогнозами, кліматичні зміни можуть скоротити еміграцію найзнедоленіших верств населення на 35% до 2100 року.

Також важливим є вплив інституційних чинників. Низький рівень освіти та професійної підготовки, корупція й бюрократія ускладнюють економічний

розвиток і створення стабільних робочих місць, підштовхуючи молодь до пошуку кращих можливостей за кордоном.

Соціальні фактори також відіграють значну роль у мотивації до трудової міграції. Люди прагнуть покращити якість свого життя, отримати доступ до якісної освіти, медичних послуг та інших соціальних благ. Одним із ключових комплексних показників, що визначає рівень якості життя населення, є Індекс людського розвитку (Human Development Index). За даними рейтингу на 2025 рік найнижчі показники індексу спостерігалися у таких країнах, як Південний Судан, Сомалі, Центральноафриканська Республіка, Чад, Нігер, Малі, Бурунді, Буркіна-Фасо, Сьєрра-Леоне та Ємен. Проте рівень еміграції в цих країнах не перевищує 2%, оскільки значна частина населення перебуває у статусі біженців або внутрішньо переміщених осіб, що не враховується в офіційній статистиці міжнародної міграції [17].

Протягом останніх 15 років найбільшими світовими постачальниками емігрантів залишаються три провідні економіки, що розвиваються: Індія, Китай і Мексика (рис. 1.6) [15].

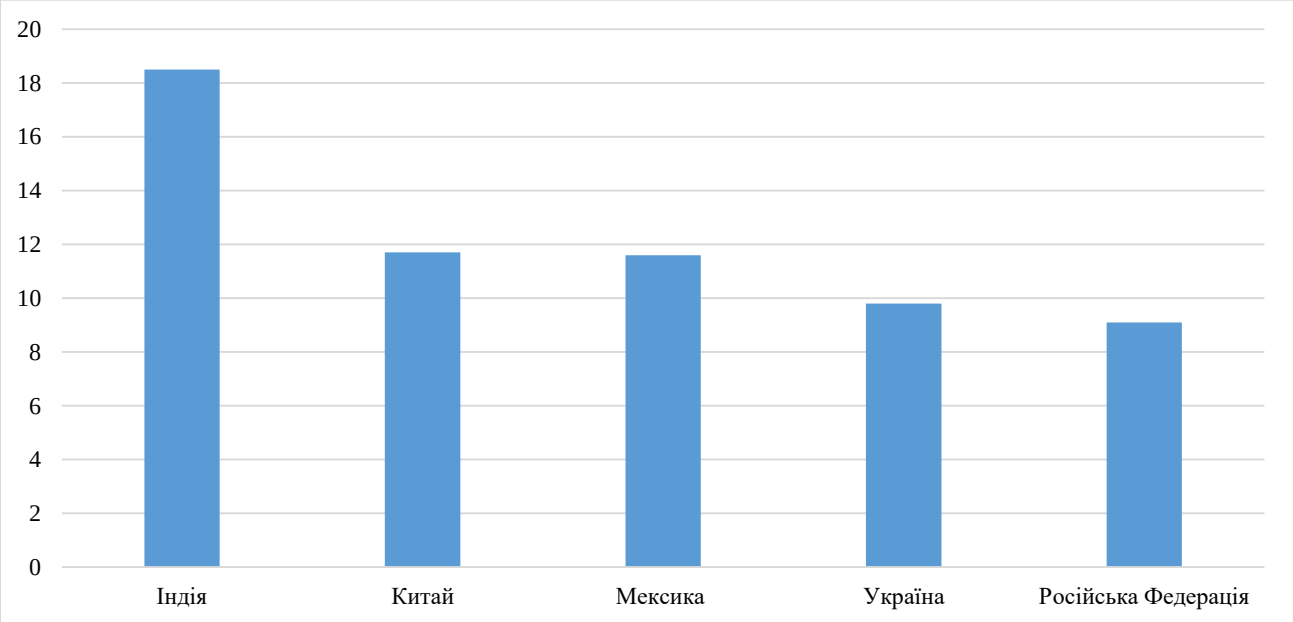

Рис. 1.6 Країни з найбільшою кількістю мігрантів у 2024 році

Джерело: складено автором за матеріалами [15]

У 2024 році на країни, які представлені на рисунку 1.6 припадало 14% усіх мігрантів, або 42,8 мільйона осіб. Незважаючи на економічне зростання, вони стикаються зі значними регіональними дисбалансами й високою конкуренцією на внутрішньому ринку праці, особливо для молоді та низькокваліфікованих працівників. У цих країнах уже склалися масштабні діаспори в США, Канаді та Європі, які сприяють спрощенню процесу подальшої міграції й адаптації новоприбулих. Для Мексики вирішальним чинником залишається спільний кордон зі США.

Як видно з даних рисунка 1.6, Україна зайняла місце серед лідерів за кількістю мігрантів завдяки 124-відсотковому зростанню кількості емігрантів у період із середини 2020 до середини 2024 року. Це найвищий темп зростання серед країн за обсягами еміграції за зазначений період.

У країнах, що розвиваються, міграція здебільшого має трудовий характер. Проте для найменш розвинутих країн цей процес обмежується низкою факторів, які заважають громадянам виїжджати легально, щоб працювати за кордоном. Сюди належать обмеження на в’їзд або видачу віз деякими потенційними країнами-реципієнтами. Як наслідок, значна частина міграції з цих держав здійснюється нелегально, або ж люди змушені покидати свої домівки як біженці.

Громадяни найбідніших країн, які водночас переживають економічні та політичні кризи, зазнають серйозних перешкод у глобальній мобільності. Це підтверджується даними Міжнародної організації з міграції, яка, використовуючи індекси людського розвитку (HDI), Passport Index (рейтинг свободи подорожей) та Fragile States Index (рівень вразливості та політичної нестабільності), висвітлює значні відмінності між державами, що розвиваються, у доступі до можливостей пересування населення в пошуках кращих умов життя [18].

Країни з високими показниками HDI частіше характеризуються кращим соціально-економічним розвитком. Тим часом низькі позиції в Passport Index вказують на складнощі у перетині кордонів, а високі значення Fragile States Index свідчать про нестабільну політичну ситуацію в країні. Наприклад, такі країни як Китай, Мексика, Туреччина, Аргентина та Бразилія демонструють високий рівень соціально-економічного розвитку та менш обмежені можливості своїх громадян для міжнародної міграції. Громадяни цих країн можуть відносно легко мігрувати до розвинутих держав - США, Канади, Австралії та європейських країн [19].

Натомість мешканці найменш розвинених країн, таких як Південний Судан, Сомалі або Нігер, потерпають не лише від вкрай низького рівня життя і політичної нестабільності, а й стикаються з жорсткими перешкодами при спробах мігрувати. Через такі обмеження трудова міграція з цих країн зазвичай спрямовується до сусідніх держав із трохи кращими економічними показниками чи до країн Перської затоки. Тут мігранти з Ємену, Сомалі, Судану й інших найменш розвинених країн стають основною робочою силою у певних секторах економіки. Біженці ж часто шукають притулку в сусідніх державах або прагнуть потрапити через гуманітарні коридори до США чи ЄС.

Загалом бідність і політична нестабільність суттєво обмежують можливості трудової міграції як виходу з бідності для громадян найменш розвинутих країн, а також впливають на здатність таких держав вирішувати свої соціально-економічні проблеми [20].

Існує низка інституцій, які опікуються різними аспектами міжнародної міграції, включаючи контроль за становищем біженців, моніторинг умов праці та дотримання прав мігрантів, а також сприяння грошовим переказам.

Відзначимо, що роль міжнародних організацій у регулюванні трудової міграції є фундаментальною для створення правил, координації політик та забезпечення захисту прав мігрантів на світовій та регіональній аренах.

Відзначимо, що діяльність міжнародних організацій допомагає гармонізувати інтереси країн походження, транзиту й призначення, сприяє скороченню нелегальної міграції, зміцненню правового захисту працівників і підвищенню ефективності функціонування ринків праці.

На рисунку 1.7 відображено основні напрямки діяльності міжнародних організацій, які зайняті регулюванням трудової міграції.

Рис. 1.7 Ключові напрями діяльності міжнародних організацій в царині регулювання міжнародної міграції

Джерело: складено автором за матеріалами [20, 21]

Головними міжнародними організаціями у регулюванні трудової міграції є:

- Організація Об'єднаних Націй (ООН) і її структури;
- Міжнародна організація праці (МОП);
- Міжнародна організація з міграції (МОМ).

Організація Об'єднаних Націй відіграє провідну роль у регулюванні міжнародної міграції, забезпечуючи її безпечний, впорядкований та законний характер. Вона займається розробкою глобальних політик, таких як Глобальний договір про міграцію, захистом прав людини мігрантів, наданням гуманітарної допомоги біженцям і координацією співпраці між країнами. Основними структурами в цьому напрямку є Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [21].

ООН об’єднує зусилля 193 держав-членів задля вирішення соціальних і економічних викликів, що виникають у зв’язку з міграційними процесами.

Міжнародна організація праці (МОП) є спеціалізованою установою ООН, заснованою у 1919 році, зі штаб-квартирою в Женеві. До її складу входить 187 країн, а головними завданнями є захист трудових прав, сприяння гідній праці, посилення соціального захисту та розвиток діалогу між урядами, роботодавцями й працівниками.

МОП відіграє важливу роль у регулюванні трудових відносин, забезпеченні безпеки праці та боротьбі з дитячою та примусовою працею.

Міжнародна організація з міграції (МОМ), що займається питаннями переміщених осіб, а також надає допомогу біженцям і мігрантам у Європі. Її основними напрямами діяльності є управління міграційними процесами в інтересах усіх сторін, координація дій з урядами різних країн, захист прав та підтримка людей, які розглядають міграцію як єдиний спосіб вирішення своїх життєвих проблем. Організація також спрямовує свої зусилля на боротьбу з негативними явищами, що супроводжують міграцію, такими як торгівля людьми чи експлуатація трудових мігрантів. Крім того, вона надає міграційні послуги для біженців, переселенців, мігрантів та інших осіб, які потребують допомоги.

Діяльність МОМ базується на принципі, що міграція має приносити користь як самим мігрантам, так і суспільству, яке їх приймає.

На сьогоднішній день питання міграції та зайнятості врегульовані лише двома міжнародними угодами: Міжнародною конвенцією про права всіх трудових мігрантів (1990 р.) та Генеральною угодою СОТ з торгівлі послугами (ГАТС) [22].

Існує також низка міжнародних угод, спрямованих переважно на захист прав мігрантів, а не на стимулювання розвитку самих міграційних потоків чи збільшення їхнього позитивного впливу на економічне зростання. Наприклад, Конвенція МОП № 97 стосується питань трудової міграції, а Конвенція № 143 спрямована на забезпечення рівного ставлення до трудових мігрантів. У сучасності з'являються нові міжнародні форуми для розробки рекомендацій з управління міграційними процесами та обміну передовим досвідом. Проте жодна з цих багатосторонніх структур або консультаційних ініціатив не запровадила рішень, обов'язкових для виконання урядами країн.

Висновки до першого розділу

За результатами проведеного дослідження теоретичних основ міжнародної трудової міграції можна зробити такі висновки:

1. Міжнародна трудова міграція передбачає пересування робочого населення між країнами з метою працевлаштування та отримання доходу. За причинами міграція буває економічною (пошук нових робочих можливостей), політичною, сімейною чи релігійною. Також вона розмежовується за професійними характеристиками: це може бути виїзд висококваліфікованих професіоналів, що є частиною «відтоку мізків», або переселення некваліфікованих працівників. Основними її формами є еміграція (виїзд за межі рідної країни), імміграція (в'їзд до іншої країни) і реміграція (повернення на батьківщину). Типологія міграції може включати такі критерії, як тривалість (постійна або тимчасова), законність (легальна чи нелегальна) та рівень кваліфікації мігрантів. Міжнародна трудова міграція є багатогранним

явищем, що має значний вплив на економіку та суспільство як країн-донорів, так і країн-реципієнтів. Внесок країн-донорів у міграцію стимулюється високою густотою населення, подоланням безробіття та низьким рівнем життя. У свою чергу, країни-реципієнти приваблюють мігрантів потребою в недорогій праці або висококваліфікованих кадрах Найбільшими сучасними центрами трудової міграції виступають регіони Північної Америки (США, Канада), Західної Європи та Південно-Східної Азії.

2. Формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються, залежить від цілого комплексу взаємопов'язаних економічних, соціальних, демографічних, політичних та екологічних умов. Ці впливи визначають масштаби, напрями й характер міграційних процесів як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Економічні аспекти відіграють провідну роль у формуванні міграційних тенденцій. Ключовими питаннями є: низький рівень доходів і високе безробіття; значні розриви у заробітній платі між країнами та регіонами; брак можливостей для професійного розвитку; домінування тіньової економіки та нестабільність ринку праці. У таких умовах міграція часто стає стратегією покращення матеріального становища сімей. Міграційні потоки також залежать від розширення можливостей для міжнародного пересування, полегшеного доступу до засобів транспорту і зв'язку, зростаючого попиту на дешеву робочу силу в розвинених країнах і міграційної політики країн-приймачів. У сучасних умовах світових взаємовідносин значно зростає важливість міжнародних організацій, які керують соціально-економічними процесами на глобальному рівні. Серед провідних інституцій у сфері міграційного регулювання виділяються Міжнародна організація праці, яка зосереджує увагу на правах працівників, включаючи трудових мігрантів? Міжнародна організація з міграції (МОМ), що здійснює важливу аналітичну та дискусійну роботу з міграційних питань. Деякі міжнародні організації відіграють певну, хоча й здебільшого консультативну, роль у регулюванні міграційних процесів.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВАХ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

2.1. Соціально-економічна характеристика арабських країн Північної Африки (Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс, Лівія)

Країни Північної Африки (Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс, Лівія) становлять найрозвиненішу частину континенту завдяки стратегічному розташуванню поблизу Європи та значним запасам нафти й газу. Їхні економіки базуються на експорті енергоносіїв (Лівія, Алжир) та сільському господарстві. Важливу роль відіграють також туризм та морські транспортні маршрути, наприклад Суецький канал.

Провідними галузями цього регіону виступають гірничодобувна промисловість (нафта, газ, фосфорити) та сільське господарство. Лівія і Алжир є значними експортерами вуглеводнів, тоді як Марокко відоме своїм експортом фосфоритів і цитрусових. Безпосередня близькість до Європи сприяє розвитку активних торговельних зв’язків, особливо у сфері туризму (Туніс, Єгипет, Марокко).

Висока щільність населення зосереджена вздовж узбережжя і долини Нілу (Єгипет). Ці країни мають кращий рівень урбанізації та грамотності порівняно з Тропічною Африкою, але стикаються із проблемою високого рівня безробіття серед молоді. Єгипет має розвинений сектор послуг та відіграє важливу роль у транзиті, тоді як країни Магрибу (Алжир, Туніс, Марокко) тісно інтегровані в економіку ЄС [24].

Загалом регіон характеризується вищим рівнем економічного потенціалу порівняно з іншими частинами Африки. Водночас його розвиток залежить від коливань цін на енергоносії та політичної стабільності.

Розглянемо детальніше соціально-економічну характеристику країн даного регіону.

Єгипет – це найнаселеніша країна регіону з високою густотою населення вздовж долини Нілу (рис. 2.1).

Рис. 2.1 Кількість населення в Єгипті, 1990-2024 рр., млн. ос.

Джерело: складено автором за матеріалами [25]

Економіка Єгипту має диверсифіковану структуру, що охоплює сільське господарство (бавовна, рис, пшениця), промисловість, транспортний сектор, туризм і надходження від Суецького каналу. На рисунку 2.2 відображено розподіл зайнятості населення за секторами економіки країни за 2013-2023 р.р.

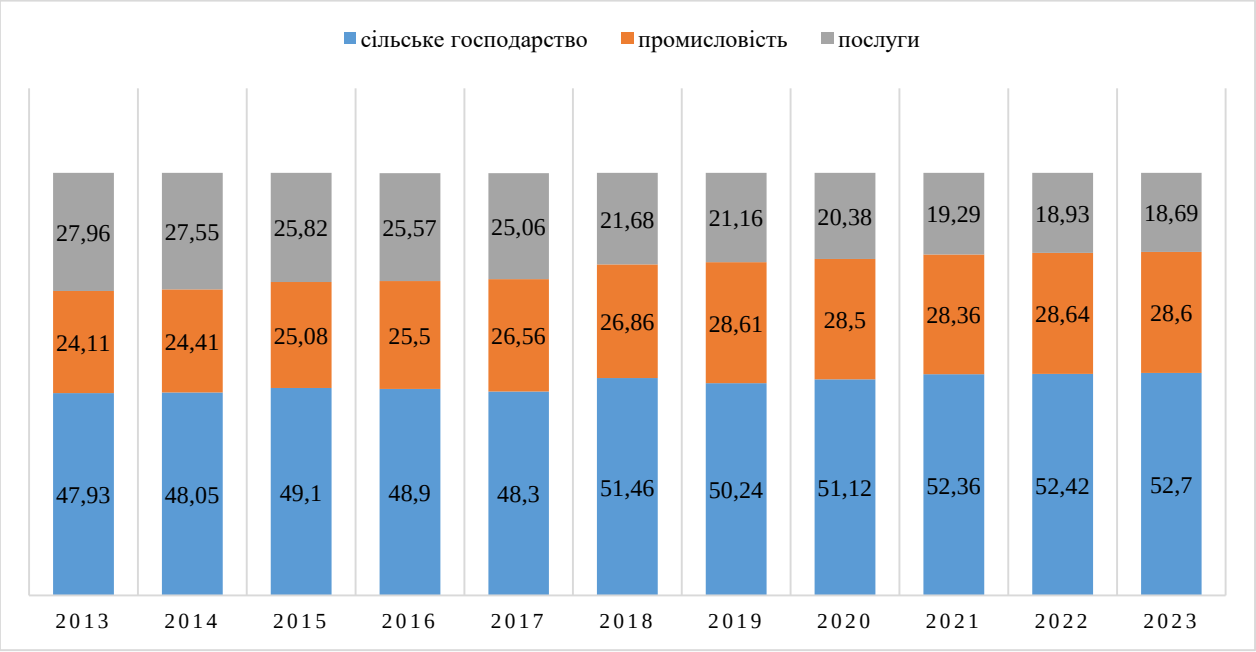

Рис. 2.2 Розподіл зайнятості населення Єгипту за секторами економіки за 2013-2023 р.р., %

Джерело: складено автором за матеріалами [25]

Як видна з даних рисунка 2.2 значна частина населення працює в сільському господарстві. Це відображається на загальному стані життя в країні. Адже незважаючи на значний рівень урбанізації, істотна кількість населення - малозабезпечене. Тож значною проблемою для Єгипту залишається високий рівень бідності [26].

Алжирська Народна Демократична Республіка (Алжир) є найбільшою за площею країною Африки та однією з найрозвиненіших на континенті. Її економіка значною мірою базується на видобутку нафти і газу, з аграрно-індустріальною структурою. Нафтогазова галузь забезпечує понад 90% експорту країни та генерує більше ніж половину її валового внутрішнього продукту. Сільське господарство, яке включає виробництво зернових, фініків і цитрусових, становить 10-12% ВВП [27].

На (рис. 2.3) наведено показники ВВП Алжиру за 2015-2025 роки.

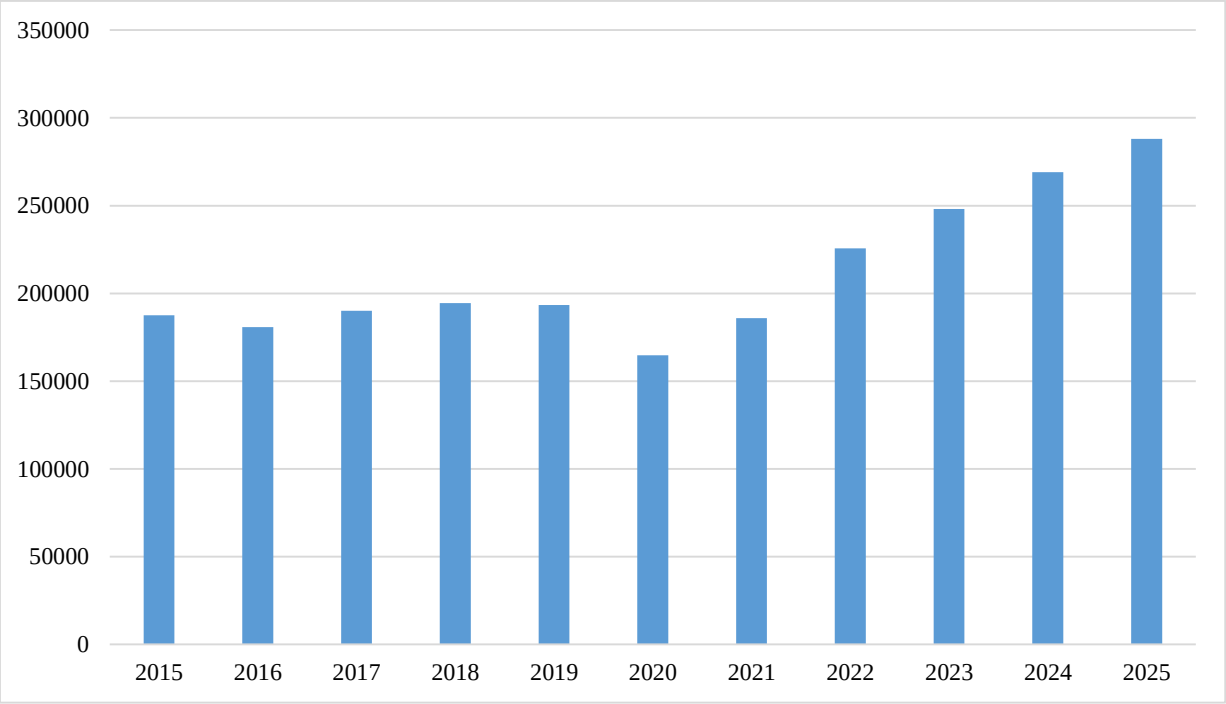

Рис. 2.3 Номінальний ВВП Алжиру за 2015-2025 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Загальна чисельність населення країни становить понад 48 мільйонів осіб станом на 2025 рік. Густота населення є низькою - лише 16,7 осіб на квадратний кілометр, що зумовлено переважно пустельним характером території країни (понад 80% займає пустеля Сахара). Основна частина мешканців проживає в північній частині країни.

На рисунку 2.4 наведено співвідношення сільського та міського населення в Алжирі за 1990-2025 роки.

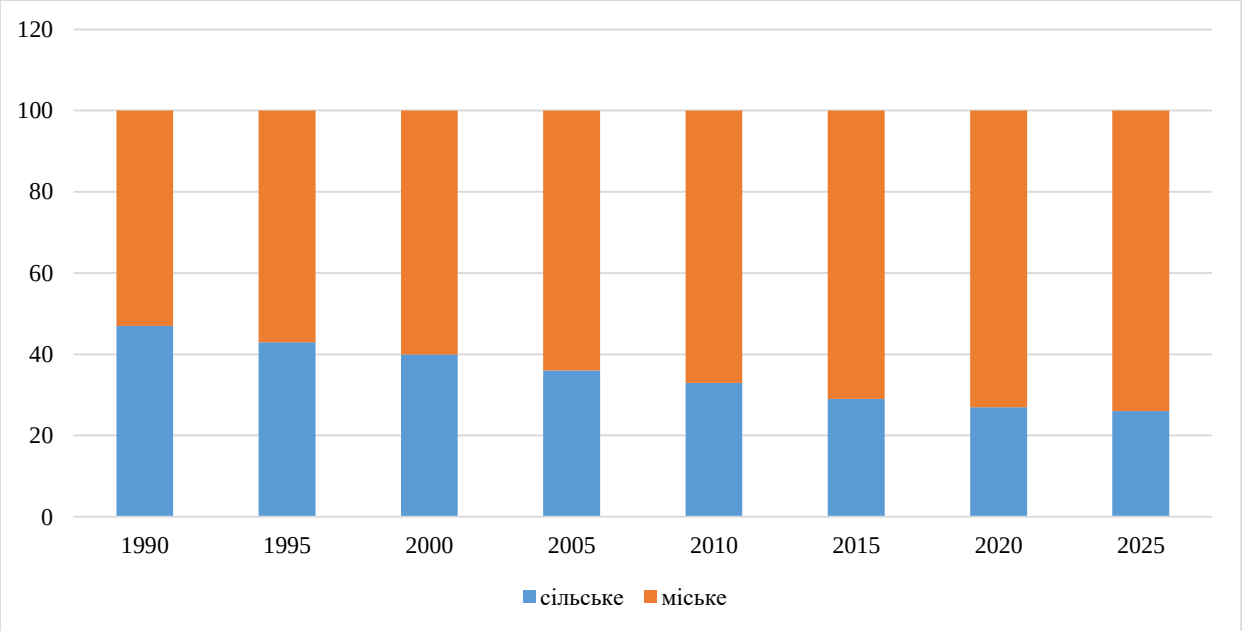

Рис. 2.4 Структура міського та сільського населення Алжиру, 1990-2025 роки, %

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Основними торговими партнерами країни є Європейський Союз, США, Японія та Китай. Основу імпорту складають продовольчі товари, машини та обладнання. Алжир перебуває на сьомій позиції у світі за обсягами виробництва газу і демонструє один із найвищих рівнів ВВП на душу населення в Африці. Але в Алжирі гострою є проблема працевлаштування молоді, особливо випускників навчальних закладів, що спричиняє зростання

соціальної напруги. Незважаючи на наявність природних ресурсів, значна частина населення страждає від бідності або має невисокі доходи. Спостерігається суттєвий розрив між забезпеченими та малозабезпеченими верствами суспільства.

Також, громадянська війна 1991-2002 років залишила свій відбиток у вигляді соціальної напруженості та потреби в досягненні національного примирення. Таким чином, обмежені можливості для розвитку та працевлаштування змушують багатьох жителів Алжиру задумуватися про еміграцію.

Марокко - аграрно-індустріальна країна, яка знаходиться в процесі розвитку. Населення становить 37,7 мільйона осіб станом на 2025 рік, при цьому рівень урбанізації досягає 65%. Територіально країна має вигідне розташування на північному заході Африки. Її економіка спирається на видобуток фосфатів (3-тє місце у світі), туризм, текстильну промисловість, автомобілебудування та сільське господарство. Валовий внутрішній продукт на душу населення складає приблизно 4,7 тис. доларів США, а рівень безробіття сягає 13,3% (рис. 2.5) [29].

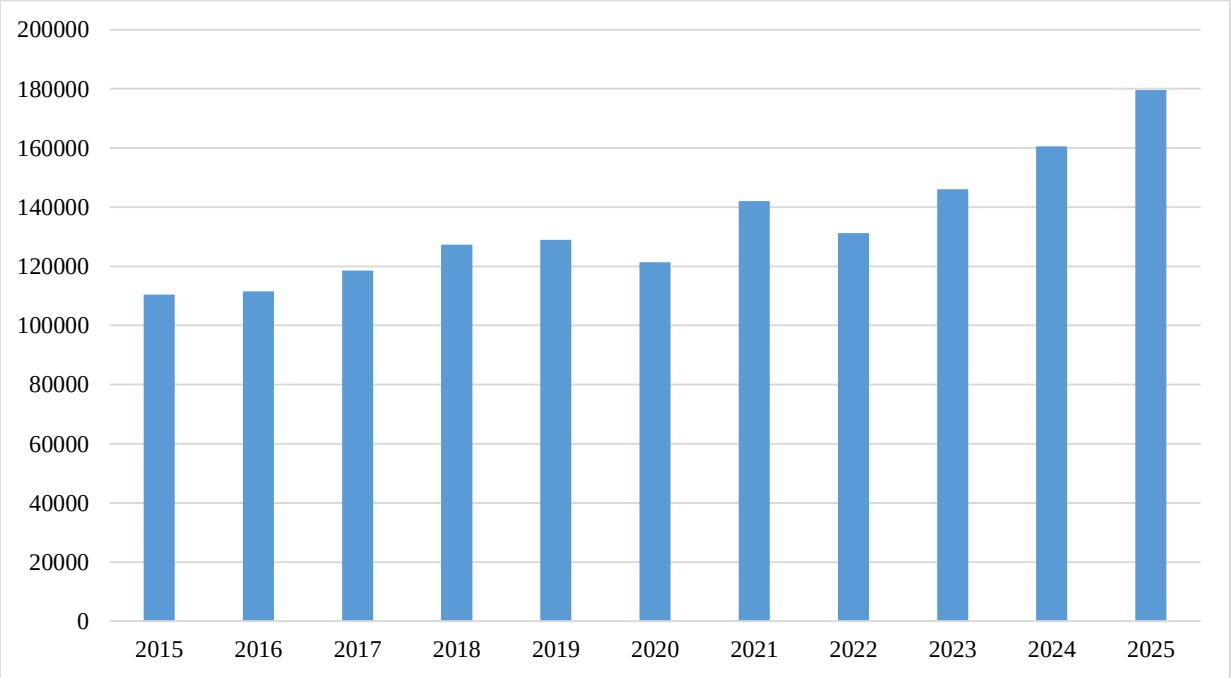

Рис. 2.5 Номінальний ВВП Марокко за 2015-2025 рр., млн. дол. США
Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Марокканська економіка відрізняється певною диверсифікацією. Головною галуззю є гірничодобувна промисловість, зокрема видобуток фосфатів і виробництво добрив. Динамічно розвиваються обробна промисловість (текстиль, складання автомобілів у Касабланці) та туристичний сектор. Значна частина населення займається агропромисловою діяльністю, зокрема вирощуванням цитрусових, зернових культур та овочів (рис. 2.6).

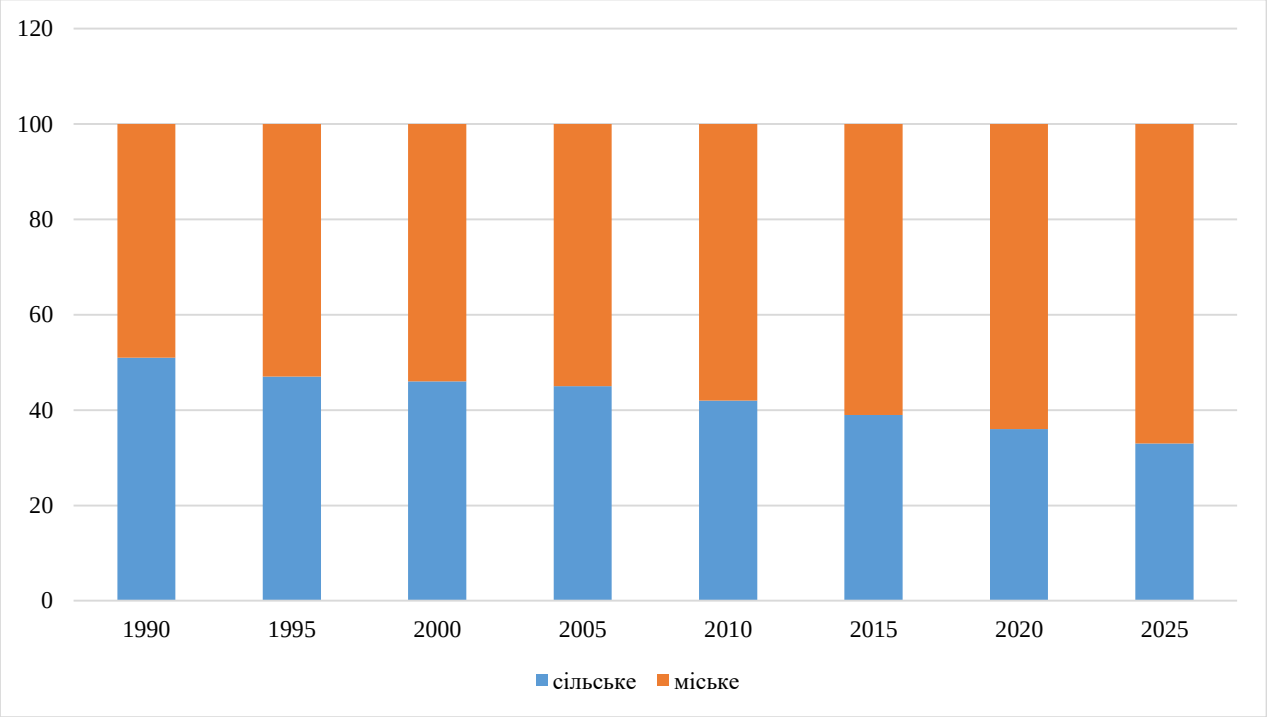

Рис. 2.6 Структура міського та сільського населення Марокко, 1990-2025 роки, % [28]

Як видно з рисунка 2.6 у Марокко відбувається поступове скорочення кількості жителів сільської місцевості. Це пов’язане, впершу чергу, з відчутною диспропорцією у рівні життя між міськими і сільськими регіонами. Також соціальні проблеми цієї країни проявляються у високому рівні безробіття, особливо серед молоді та жінок, нерівність у доходах, кризи в системах охорони здоров’я і освіти, а ще через суспільне незадоволення

розподілом державних ресурсів. Окрім цього, гостро стоять питання гендерної нерівності та корупції. Так значна кількість жінок не має роботи - близько 10 мільйонів. При цьому існує значний розрив між рівнем оплати праці чоловіків і жінок [29]. Ці проблеми часто стають причиною масових протестів, а також затримань демонстрантів, зокрема молоді, яка активно вимагає покращення умов життя та забезпечення соціальних прав.

Туніс є аграрно-сировинною країною та однією з найбільш розвинених держав Африки. Основні галузі промисловості включають видобуток і переробку нафти, хімічну промисловість, гірничо-металургійну сферу, а також харчову, текстильну й цементну. У країні добре розвинена транспортна інфраструктура.

Основними галузями економіки країни є сфера послуг (особливо туризм), агропромисловий комплекс, видобувна, паливна та легка промисловості. Ключові торговельні партнери - ЄС (Франція, Італія, Німеччина) та Китай [30].

Загальний ВВП складає 53,06 млрд дол. США (рис. 2.7).

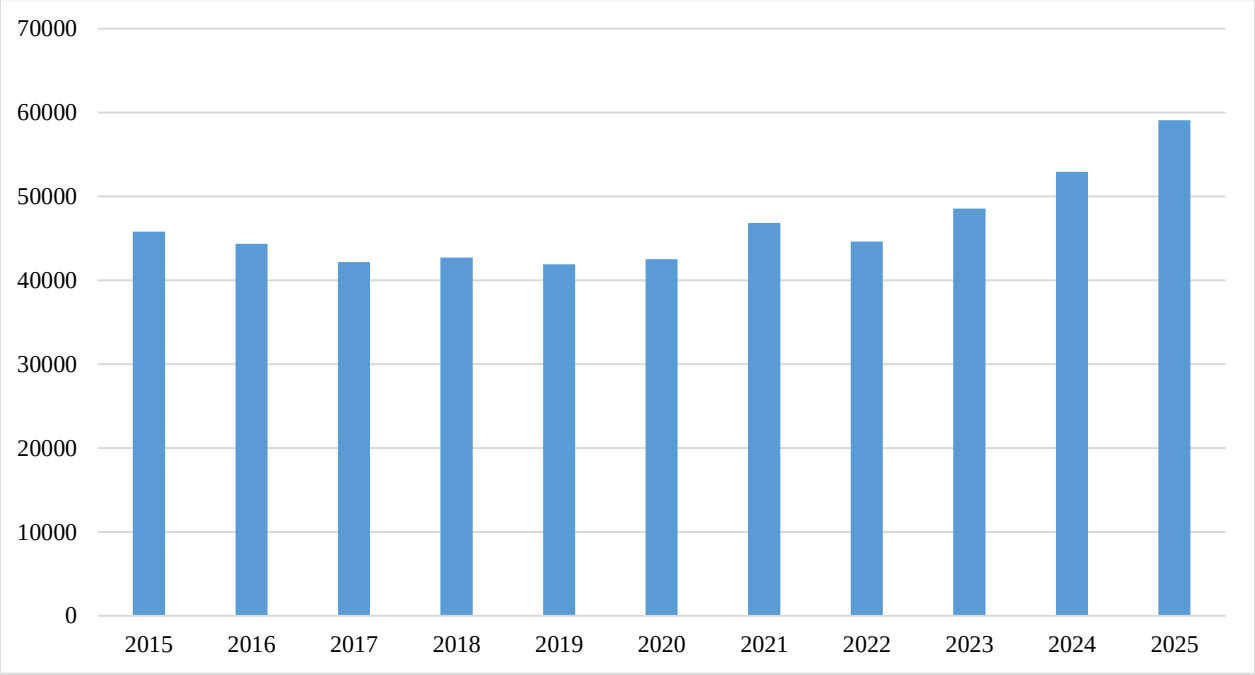

Рис. 2.7 Номінальний ВВП Тунісу за 2015-2025 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Головними торговельними партнерами для Тунісу є європейські країни. Найбільшими імпортними постачальниками є Франція (18,3%), Італія (17,9%), Китай (11,9%) і Німеччина (10,4%) [30].

Чисельність населення Тунісу перевищує 12,4 мільйона людей, з яких близько 72% мешкає у міських районах (рис. 2.8). Більшість населення зосереджена на півночі та в прибережних районах, тоді як значна частина півдня країни покрита пустелями.

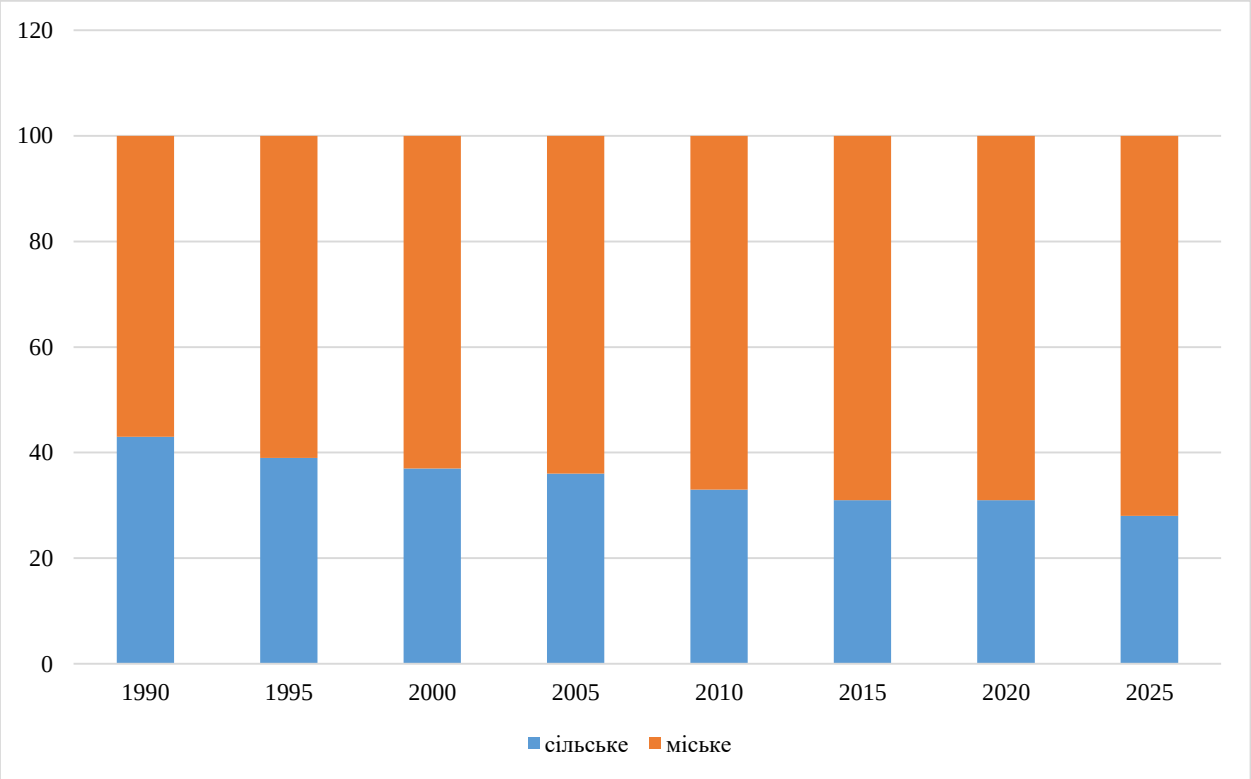

Рис. 2.8 Структура міського та сільського населення Тунісу, 1990-2025 роки, %

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Попри значні економічні показники, соціальні проблеми Тунісу, через які виникла «Арабська весна» у 2011 році, і сьогодні залишаються гострими. Серед них: критично високий рівень безробіття (особливо серед молоді, впершу чергу це випускників університетів), поширена корупція, виражена соціально-економічна нерівність між багатими та бідними, а також

незадовільний стан державної інфраструктури, що в комплексі стає причиною регулярних протестів і постійної політичної нестабільності [30].

Лівія - невелика за чисельністю, порівняно з іншими країнами регіону, індустріальна країна з плановою економікою, яка значною мірою залежить від видобутку нафти та газу [31]. Ці ресурси формують близько половини валового внутрішнього продукту та понад 95% експорту (рис. 2.9).

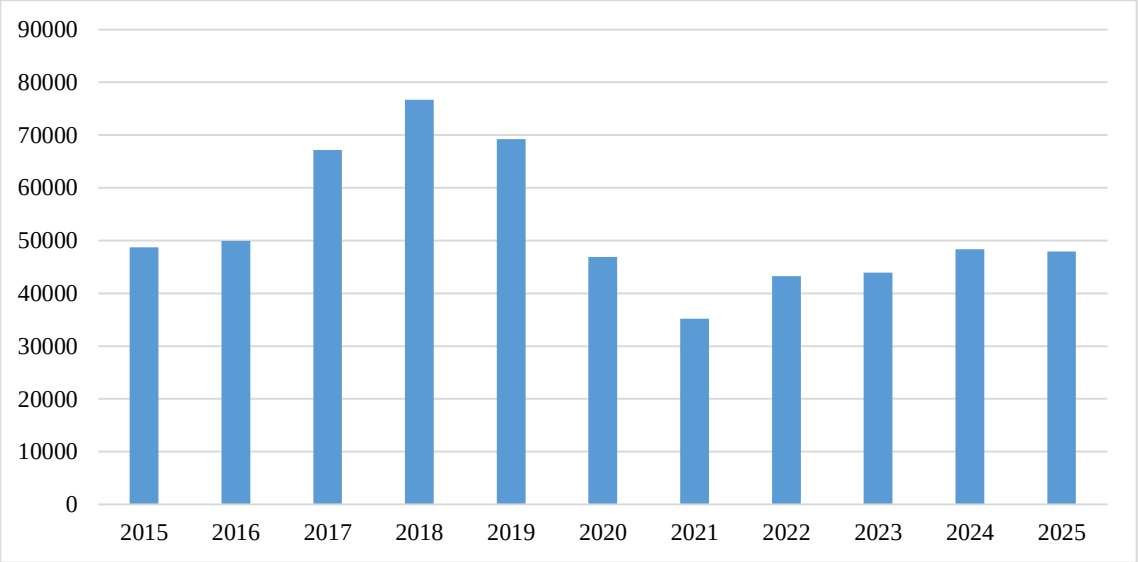

Рис. 2.9 Номінальний ВВП Лівії за 2015-2025 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Також у країні працюють підприємства харчової, текстильної, цементної та металургійної промисловості. Через нестачу опадів сільське господарство малопродуктивне та локалізоване переважно у прибережних регіонах, де вирощують цитрусові, оливки та фініки (рис. 2.10).

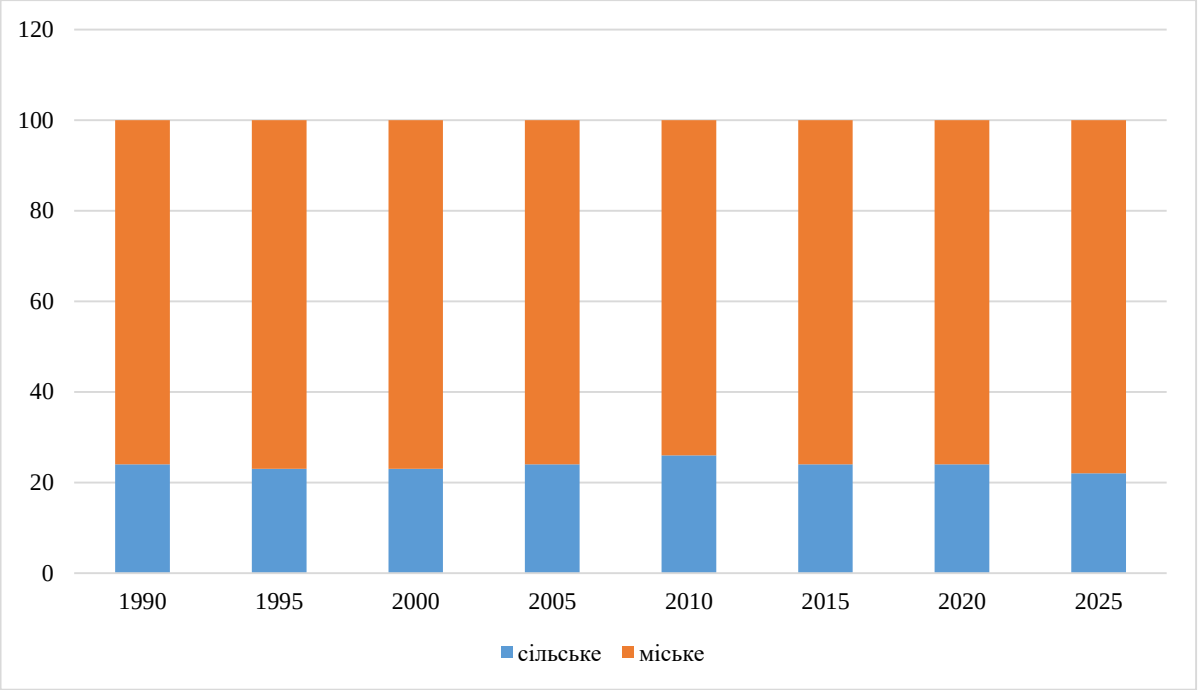

Рис. 2.10. Структура міського та сільського населення Лівії, 1990-2025 рр., %

Джерело: складено автором за матеріалами [28]

Для забезпечення водозабезпечення активно використовується система «Великої штучної річки», що транспортує воду з підземних резервуарів [31].

Щодо демографічної ситуації Лівії, то для цієї країни характерна низька густота населення (приблизно 3,6 особи на квадратний кілометр) та високий рівень міграції.

Сьогодні економіка Лівії поступово відновлюється після наслідків громадянської війни, що має суттєвий вплив на її соціальний розвиток і стабільність інфраструктури.

Так, попри високий потенціал для розвитку, воєнні дії з 2011 року призвели до дефіциту базових товарів, небезпеки через мінування й значних руйнувань системи інфраструктури. Боротьба між декількома урядами та численними збройними групами (із революційного руху й ісламістських формувань) викликає нестабільність, численні насильницькі акти, викрадення людей та спроби переворотів.

Також наслідком конфлікту стало переміщення тисяч лівійців, які були змушені залишити свої домівки, що створило проблеми доступу до житла, медичної допомоги та освіти [31].

Хоча за даними деяких джерел ситуація в Лівії з гуманітарною кризою дещо стабілізувалася, країна й досі перебуває у складному стані соціальної та політичної кризи.

На жаль, складна соціально-економічна ситуація в країнах Північної Африки призводить до того, що міграція стає одним із ключових факторів підвищення рівня добробуту населення, впливаючи на розвиток економіки регіону, спричиняючи демографічні підйоми та кризи.

Міграційна політика арабських країн Північної Африки (Марокко, Алжир, Туніс, Лівія, Єгипет) спрямована на регулювання транзитних потоків до Європи, управління власною еміграцією та протидію нелегальній міграції. Ця політика об'єднує посилені заходи безпеки, міжнародне співробітництво (особливо з Європейським Союзом) і намагання підтримувати права своїх діаспор.

Ключові складові міграційної політики країн Північної Африки наведено на (рис. 2.11).

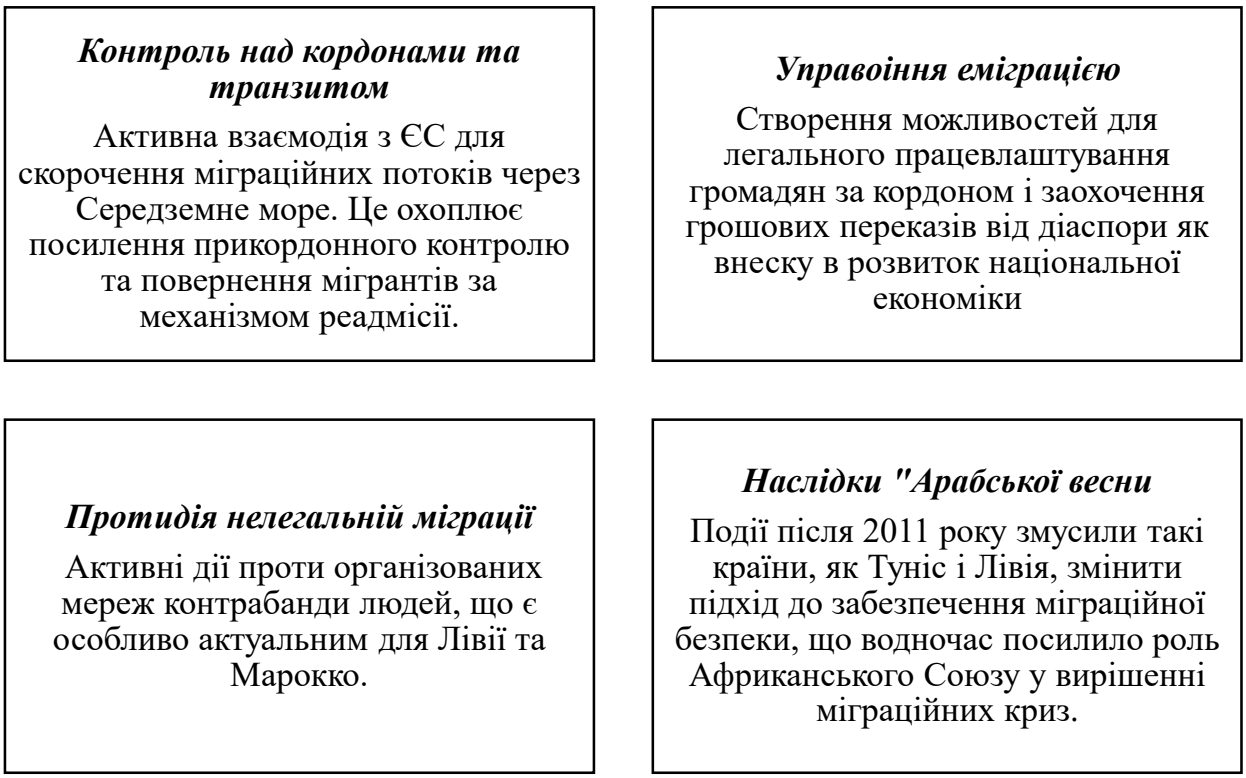

Рис. 2.11 Основні складові міграційної політики країн Північної Африки

Джерело: складено автором за матеріалами [32]

Отже, диспропорції в економічному розвитку країн Північної Африки суттєво впливають на міграційні потоки, спрямовані з менш стабільних і бідних країн до більш економічно розвинених держав. При цьому мігранти створюють додатковий тиск на економіки приймаючих країн, посилюють навантаження на ринок праці та систему соціального захисту, що, у свою чергу, сприяє поглибленню рівня бідності в самих приймаючих державах

2.2. Масштаби, напрями та структура трудової міграції населення регіону

За оцінками Департаменту економіки та соціальних справ ООН, у Західній і Північній Африці налічується 10,4 мільйона іммігрантів та 21,8 мільйона емігрантів, що складає 1,6% і 3,4% від загальної кількості населення регіону [33].

Загальний рівень міжнародної міграції в цих регіонах вважається відносно низьким (для імміграції) або помірним (для еміграції) у порівнянні зі світовим показником мігрантів у співвідношенні до населення - 3,5%. Втім, цей усереднений показник не відображає суттєвих відмінностей між регіонами, а також між окремими країнами, що входять до складу кожного з них.

Еволюція міграційних систем Північної Африки проходила через складні історичні етапи, формуючи змінні моделі переселення населення. У доколоніальний період регіон характеризувався кочовим та напівкочовим способом життя, коли численні громади мігрували разом зі своїми стадами між літніми та зимовими пасовищами. Однак часті суперечки за доступ до природних ресурсів і контроль над торговими шляхами сприяли активним переселенням і соціальним змінам.

Модернізація та колоніальні процеси, які почалися в регіоні в середині XIX століття, стали поштовхом до інтенсивної урбанізації та руху населення зі сільської місцевості до міських центрів. При цьому французький колоніальний вплив мав особливий вплив на країни Магрибу, такі як Алжир, Туніс і Марокко. Алжир, який став частиною Франції після колонізації в 1830 році, виступав як ключова точка колоніальної експансії. Офіційний статус протекторату для Тунісу був встановлений у 1881 році, а для Марокко - у 1912 році. У часи Першої світової війни Франція активно вербувала працівників з цих регіонів для потреб економіки та збройних сил. Ця практика повторилася

під час Другої світової війни, коли французька держава знову залежала від магрибської робочої сили.

Ситуація в Єгипті мала власну специфіку. З моменту переходу країни під британський контроль у 1882 році почалася реалізація масштабних модернізаційних проектів, символом яких стало завершення будівництва Суецького каналу в 1869 році. Це сприяло активізації внутрішньої міграції до великих міст, таких як Каїр, Александрія та райони навколо каналу. Проте міжнародна міграція серед єгиптян була обмеженою аж до середини XX століття, оскільки значно більше іноземців оселялися в самому Єгипті.

У період з 1950-х по 1973 рік північноафриканські держави суттєво впливали на динаміку міграцій через внутрішню політику. Нерідко країни походження мігрантів застосовували суворі обмеження щодо виїздів громадян, у тому числі запроваджували необхідність отримання спеціальних виїзних віз. В Єгипті після здобуття незалежності у 1953 році та особливо після Суецької кризи 1956 року емісійна політика держави була стримувальною - трудова еміграція не заохочувалася через побоювання втрати кваліфікованих кадрів.

Міграційні процеси з Магрибу до Франції залишалися активними навіть після завершення Другої світової війни. До 1945 року у Франції вже проживало близько 350 тисяч алжирських робітників з родинами. Хоча незалежність Марокко та Тунісу у 1956 році завершила період колоніального управління, моделі трудової міграції до Франції збереглися. Особливо це стосувалося робочих підприємств і шахт, попри припинення офіційного набору алжирських працівників під час війни за незалежність (1954-1962). Разом із закінченням Алжирської війни понад мільйон осіб, включаючи колони та місцевих союзників французької армії, були змушені покинути країну.

Таким чином, міграційна історія Північної Африки є багатогранною і підпорядковується складним сукупностям політичних, економічних та

соціальних чинників, які визначали напрямки й масштаби руху населення протягом століть.

Сьогодні Північна Африка залишається складним і важливим вузлом міграційних процесів, приймаючи понад 15 мільйона міжнародних мігрантів і біженців станом на 2025 рік. Хоча у 1990 році ця цифра складала всього 5,5 млн. осіб (рис. 2.12).

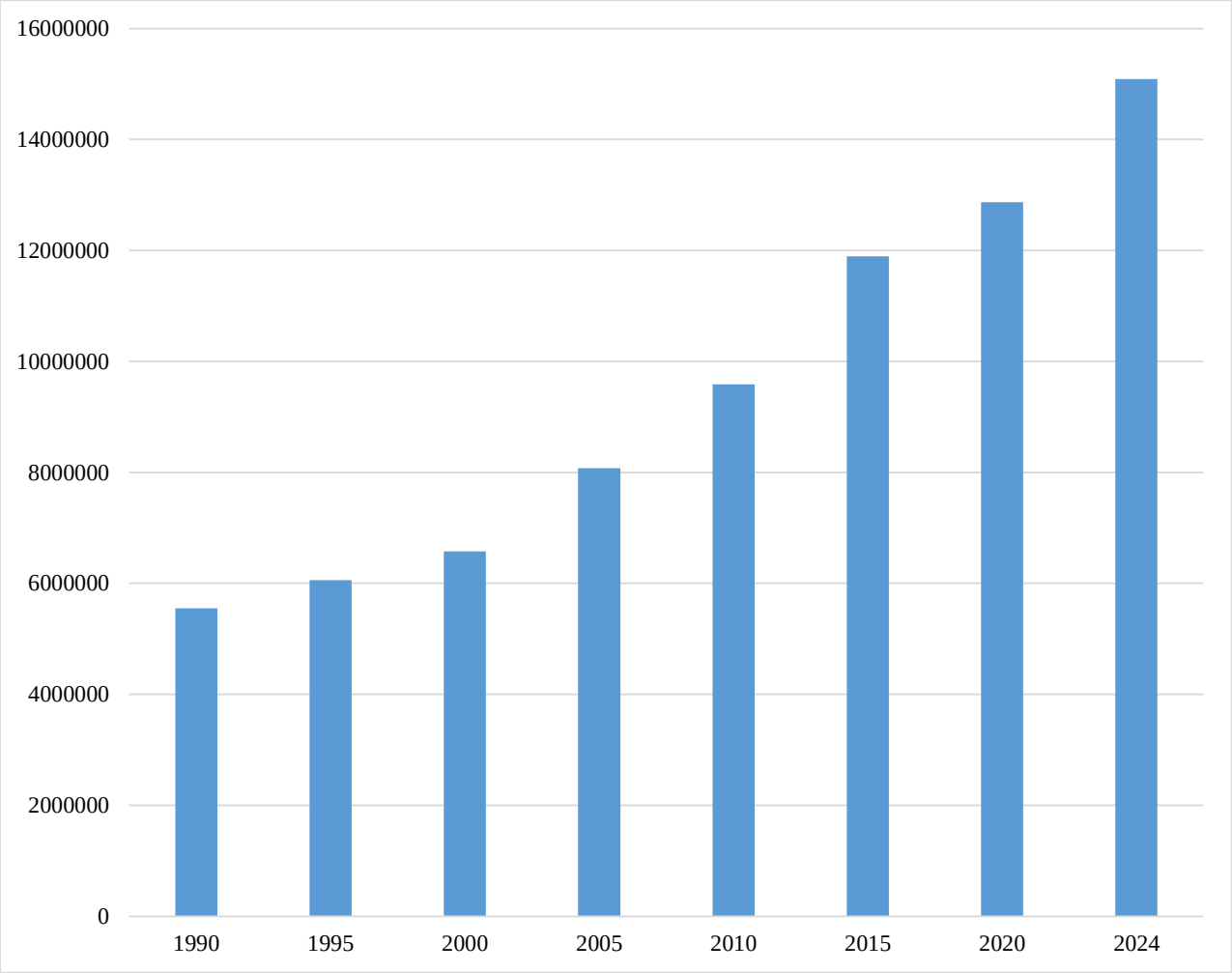

Рис. 2.12 Чисельність міжнародних мігрантів Північної Африки, 1990-2024 рр., млн. ос.

Джерело: складено автором за матеріалами [33]

Регіон відзначається значним міграційним рухом як з країн Африки на південь від Сахари, так і в межах самого регіону. Такі країни, як Лівія, Туніс і Єгипет, виступають ключовими транзитними пунктами та основними

відправними точками для небезпечних подорожей через Середземне море в напрямку Європи.

На рисунку 2.13 відображені кількість міжнародних мігрантів по країнах Північної Африки (Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс, Лівія) за 1990-2024 роки.

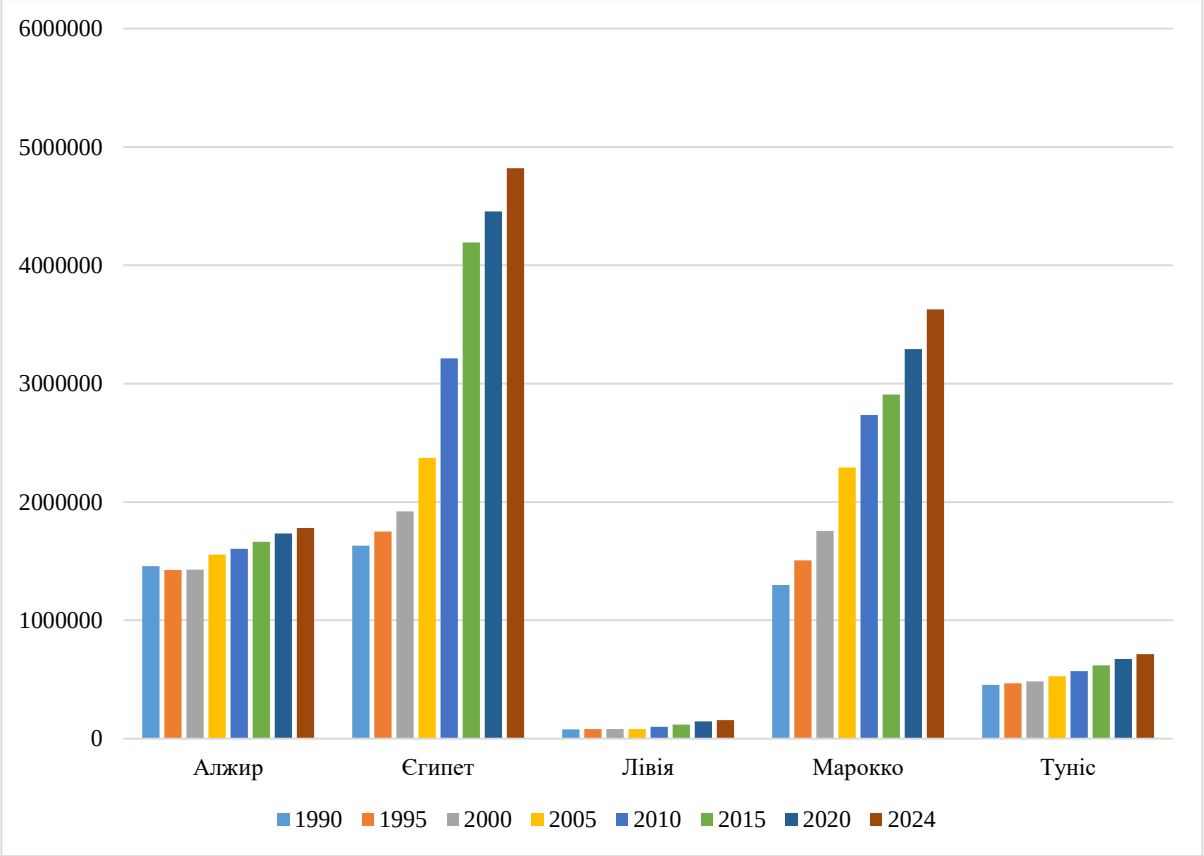

Рис. 2.13 Чисельність міжнародних мігрантів по країнах Північної Африки, 1990-2024 роки, млн. ос.

Джерело: складено автором за матеріалами [33]

Як видно з даних рисунків 2.12 та 213 кількість мігрантів в регіоні зростає. Так, порівняно з 1990 роком кількість мігрантів зросла на понад три рази або на 271,7 %. Відносно конкретних країн, то найбільша кількість мігрантів з Єгипту та Марокко і їх кількість постійно зростає.

Станом на середину 2025 року в цьому регіоні перебувало близько 3,2 мільйона іноземних мігрантів. Майже 61% із них походили або з цього ж регіону, або з інших частин Африки [33].

За підрахунками, 49% усіх іноземних мігрантів у цьому регіоні становили біженці та особи, які шукають притулку. У глобальному масштабі близько 12,3 мільйона людей, що емігрували за кордон, походили з Північної Африки, що становить 4,4% від загальної кількості мігрантів у світі. З цієї групи емігрантів 48% знайшли притулок у Європі, а 13% - у Західній Азії. [33].

На рисунку 2.14 відображено основні аспекти та динаміка міграції країн Північної Африки.

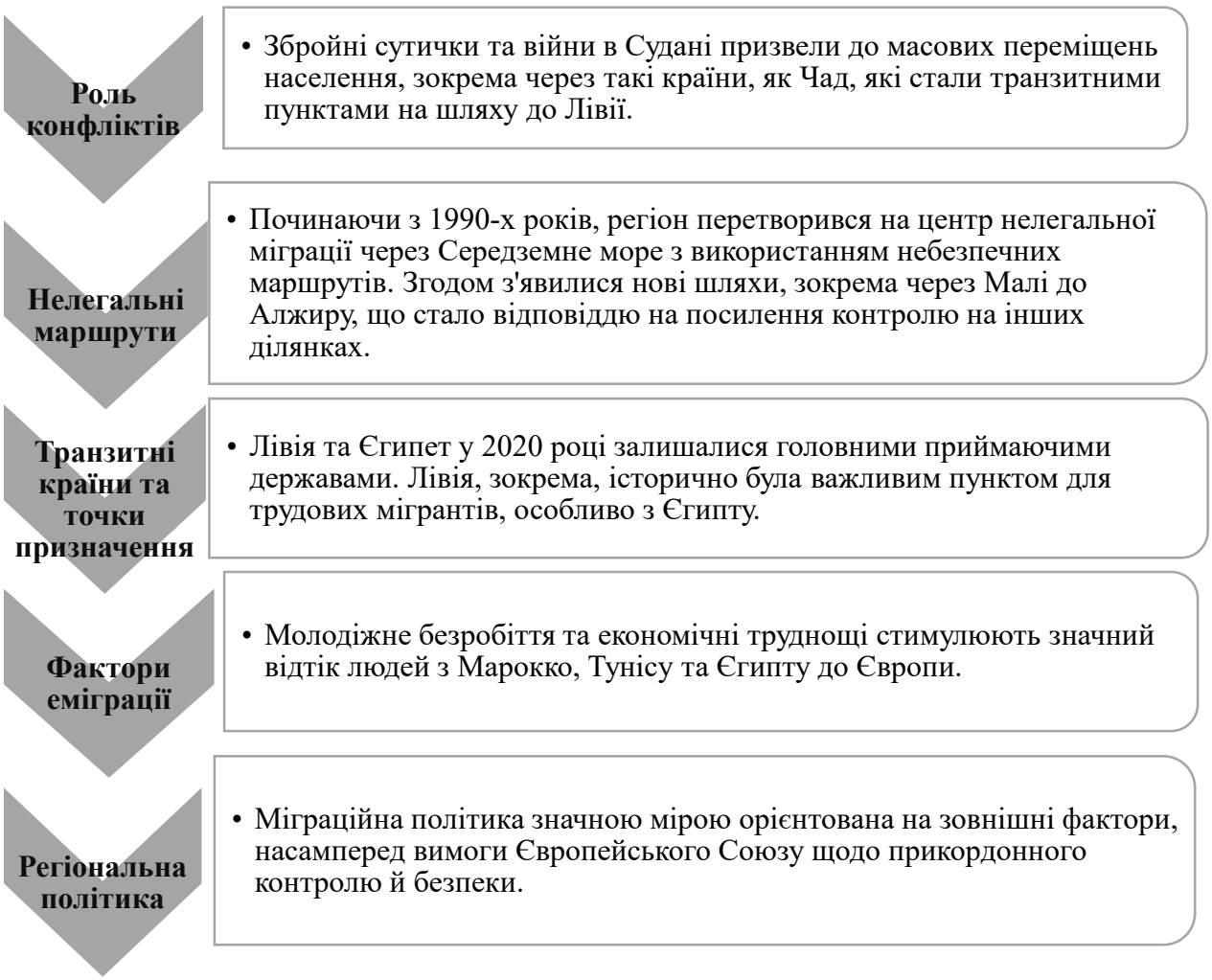

Рис. 2.14 Ключові аспекти впливу на міграцію населення з країн Північної Африки

Джерело: складено автором за матеріалами [34, 35]

Відзначимо, що Північна Африка зазнала значних змін у політичній, соціальній та економічній сферах протягом останніх десятиліть. Ці

трансформації важко зрозуміти без належного аналізу впливу масштабних міграційних потоків як до регіону, так і з нього. Через близькість до багатих країн Європейського Союзу та Ради співробітництва арабських держав Перської затоки, Північна Африка стала одним із ключових світових центрів трудової міграції, що змінило її роль у глобальних процесах. Міграція не лише задовольняла потребу в робочій силі ЄС і арабських нафтових держав, але й стала важливою складовою соціально-економічного розвитку самого регіону.

На сьогодні понад 8 мільйонів мігрантів з Північної Африки проживають за межами своїх країн. З них 4,7 мільйона перебувають у Європі, а 2,4 мільйона - в арабських нафтовидобувних державах. У самому регіоні також існує значна внутрішньорегіональна міграція, наприклад до Лівії, яка історично приваблювала робочу силу через свою нафтову індустрію. Протягом останніх років Північна Африка увійшла в період міграційного переходу. Цей процес характеризується не лише стійкою еміграцією, але й збільшенням імміграції з країн на південь від Сахари. Крім того, регіон став транзитною зоною для мігрантів з Африки та Азії, які прагнуть дістатися до Європи [36].

Зростаючі міграційні потоки, що проходять через Північну Африку, створюють серйозне напруження у взаєминах з європейськими країнами. ЄС намагається перенести частину своєї обмежувальної міграційної політики на країни Північної Африки, вимагаючи посилення прикордонного контролю та запровадження суворих імміграційних законів. Ця модель співпраці передбачена угодами про асоціацію, укладеними між ЄС і більшістю північноафриканських держав (за винятком Лівії). Їх метою є створення зони вільної торгівлі, яка у перспективі повинна сприяти економічному розвитку в регіоні та зменшити міграційний потік [37].

Водночас політика стримування міграції часто виявляється неефективною, що спонукає європейські держави переосмислювати її аспекти. Зокрема, зростає увага до ролі міграції у стимулюванні соціально-економічного розвитку країн походження мігрантів. Грошові перекази та

внесок трудових мігрантів в економіку їхніх рідних суспільств дедалі більше розглядаються як можливість для зниження міграційного тиску. Останнім часом особливий акцент робиться на тимчасовій трудовій міграції як потенційно ефективній моделі.

Відзначимо, що Європейський Союз і країни Перської затоки залишаються ключовими напрямками трудової міграції з Північної Африки, зокрема Марокко, Алжиру, Тунісу, Єгипту та Лівії. Ці міграційні процеси мають стійкий характер, що склався протягом десятиліть під впливом економічних, демографічних, історичних та політичних факторів [38].

Потоки міграції з регіону Північної Африки часто обумовлені трьома ключовими факторами, які тісно взаємопов'язані між собою.

Перший фактор - географічна близькість: країни призначення обираються за принципом територіальної зручності.

Другий фактор - культурна й мовна спільність: англомовні студенти переважно обирають Великобританію, США чи Канаду, а франкомовні - Францію, Люксембург або Бельгію.

Третій фактор - історичні колоніальні зв’язки: значний відсоток мігрантів у Британії, Франції, Португалії, Іспанії чи Нідерландах є вихідцями з колишніх колоній цих країн.

Держави Європейського Союзу, особливо Західної та Південної Європи, приваблюють мігрантів завдяки географічній близькості, транспортним маршрутам через Середземне море, а також історичним і колоніальним зв’язкам [39].

Так, Франція зберігає статус головного пункту призначення для вихідців із країн Північної Африки завдяки спільній мові, великим діаспорам і розвиненим механізмам інтеграції. Іспанія і Італія стають популярними через свою територіальну близькість і потребу в робочій силі у сферах сільського господарства, будівництва, послуг та догляду. Німеччина виділяється привабливими можливостями працевлаштування у промисловості,

логістичній галузі та серед кваліфікованих працівників. На ці країни припадає близько 60% усіх мігрантів з північноафриканського регіону.

Щодо нелегальної міграції, нині понад 4,5 мільйона північноафриканців проживають у державах ЄС без офіційного статусу. Лише у Франції, станом на 2007 рік, кількість нелегальних мігрантів перевищила 6% від усього населення країни, причому 60% із них були вихідцями з Північної Африки.

Щороку тисячі студентів із Північної Африки вирушають на навчання до західних країн. За даними експертів, це становить 12% від загальних показників для африканського континенту. Основними напрямами їхнього навчання здебільшого є політичні, економічні, медичні, юридичні, інженерно-технічні та мистецтвознавчі дисципліни. Майбутнє ці студенти пов'язують із прагненням повноцінно реалізувати себе у вибраних сферах.

Беручи до уваги ці особливості, Європейський союз висловлює готовність до розвитку стабільних відносин із Північною Африкою. Для цього він забезпечує легальним мігрантам широкий спектр соціальних прав і гарантій, використовуючи всі доступні політичні й економічні механізми для побудови ефективного діалогу на міжконтинентальному рівні [40].

Перська затока представляє другий важливий регіон для трудової міграції, особливо серед громадян Єгипту. Саудівська Аравія, Катар, Кувейт та Об’єднані Арабські Емірати пропонують широкий спектр вакансій як для низько- і середньокваліфікованих працівників у будівництві, обслуговуванні та домашньому господарстві, так і для висококваліфікованих фахівців у сфері медицини, освіти, інженерії та енергетики. Мовна й культурна близькість разом з перспективою вищих доходів порівняно з країнами походження є важливими стимулюючими чинниками.

Зауважимо, що міграція з країн Північної Африки справляє широкий і неоднозначний вплив на економічну ситуацію як країн-донорів, так і країн-реципієнтів. Цей процес зачіпає рівень заробітної плати та добробут населення, стан ринку праці, обсяги виробництва, податкові надходження і державні витрати. Оцінки її впливу на економічне зростання залишаються

неоднозначними. Серед позитивних аспектів можна відзначити, що зростання масштабів міграції сприяє приросту ВВП. Деякі іммігранти відкривають власний бізнес, що позитивно відображається на економічному розвитку. Однак приплив мігрантів також чинить тиск на середній рівень заробітної плати в країнах-рецепієнтах, оскільки велика кількість некваліфікованих працівників зайнята в секторах, де місцеве населення воліє не працювати, що утримує низькі ставки оплати праці. Це особливо актуально у випадках, коли йдеться про нелегальних мігрантів [42].

Масштаб міграції також має помітний вплив на податкові надходження та державні витрати. Надходження від податків збільшуються завдяки іммігрантам з високою кваліфікацією, адже їх доходи більші, і витрати приймаючої країни на їх освіту відсутні. У той же час значна кількість некваліфікованих мігрантів потребує соціальної підтримки, що підвищує державні витрати країн-реципієнтів. Разом із тим, статус нелегальних мігрантів зазвичай обмежує їх доступ до соціальних виплат і допомоги, тому витрати держави у зв'язку з їх перебуванням залишаються порівняно невеликими.

Також відзначимо, шо в умовах економічних труднощів і високого рівня безробіття в країнах Північної Африки міграція може частково вирішити проблему зайнятості та зменшити соціальну напруженість у суспільстві.

2.3 Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів та країн-реципієнтів робочої сили

Міжнародна трудова міграція є значущою складовою економіки будь-якої країни, однак контроль над цим процесом залишається непростим завданням.

Трудові мігранти відіграють важливу роль у стимулюванні економічного зростання та розвитку держави, оскільки вона отримує значні прибутки від грошових переказів і користується навичками, які працівники

оволоділи під час роботи за кордоном. Водночас цей процес супроводжується низкою серйозних викликів, зокрема у контексті забезпечення захисту прав трудових мігрантів.

Сутність міжнародної трудової міграції полягає у переміщенні частини населення за межі своєї країни в пошуках роботи. Йдеться про людей, які прагнуть працевлаштуватися або вже зараз перебувають у стані безробіття, але мають намір зайнятися трудовою діяльністю.

На рисунку 2.15 наведено схему міжнародної міграції робочої сили.

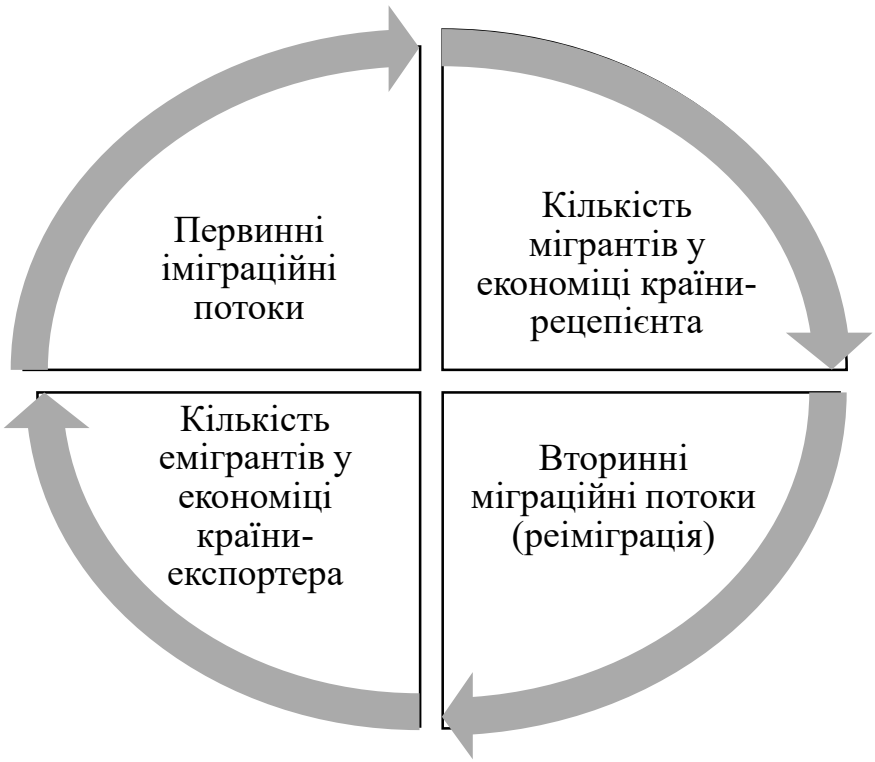

Рис. 2.15 Головні складові міжнародної міграції

Джерело: складено автором за матеріалами [45, 46]

Важливо підкреслити системний взаємозв’язок між усіма чотирма аспектами міжнародної міграції, що видно з рисунку 2.15. Адже людина, яка залишає свою рідну територію (емігрант), не може просто переїхати «куди завгодно», оскільки обов’язково стає іммігрантом в іншій країні. Таким чином, загальна кількість іммігрантів у країнах-реципієнтах робочої сили завжди відповідає загальній кількості трудових емігрантів у країнах-експорттерах. На

глобальному рівні балансується і загальний обсяг еміграції, і імміграції, якщо сума підрахунків охоплює всі країни світу.

Масове переміщення робочої сили, незалежно від причин, які його викликають, має значний соціально-економічний вплив як на країни-реципієнти, куди мігрують працівники, так і на країни-донори, з яких вони виїжджають [47, 53].

Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції аналізуються окремо для кожної країни, адже вони мають як позитивні, так і негативні аспекти.

Для країн-реципієнтів трудова міграція має низку позитивних наслідків. Це, зокрема, зростання сукупного попиту, збільшення обсягів національного виробництва та економічного розвитку. Кваліфіковані іммігранти сприяють розвитку нових підприємств, інновацій та проектів, що позитивно впливає на постіндустріальні економіки. Наприклад, кожен четвертий молодий науковець у США є мігрантом. Розвинені країни впроваджують програми залучення IT-фахівців, медичного персоналу, науковців у сферах біології, хімії, математики й інших дисциплін, що дозволяє суттєво заощаджувати кошти на підготовці спеціалістів.

Серед інших позитивних ефектів - зменшення вартості робочої сили за рахунок іноземних працівників, прискорення науково-технічного прогресу та зростання обсягів ВВП і національного доходу. Крім того, якщо мігранти привозять із собою значний фінансовий капітал або мають високий рівень кваліфікації й освіти, це додає ще більшої цінності для економічного розвитку країни-реципієнта.

Попит на мігрантів зростає і через демографічні в розвинених країнах, такі як старіння населення або низька народжуваність. Залучаючи молодих працівників, уряди намагаються вирішувати ці демографічні проблеми.

Мігранти часто займають ті вакансії на ринку праці, які є непопулярними серед місцевого населення. У результаті в країнах-

реципієнтах формується подвійний ринок праці: для національних і для іноземних працівників. Імпорт дешевої робочої сили вигідний роботодавцям, адже це дозволяє їм чинити тиск на місцевих працівників у питаннях заробітної плати. Іноземних працівників часто використовують як амортизатор у разі економічних криз чи зростання безробіття: їх звільняють першими, поповнюючи резерв дешевої робочої сили. У багатьох країнах легальні мігранти не мають доступу до пенсійного забезпечення або інших соціальних програм, що також скорочує витрати держави [48, 54].

Втім, трудова міграція має й низку негативних аспектів. Одним із них є зростання соціальної напруги у країнах-реципієнтах. Місцеві працівники та профспілки часто звинувачують іммігрантів у збільшенні рівня безробіття та погіршенні умов праці.

Інший негативний наслідок - підвищення рівня утриманства серед тих мігрантів, які живуть за рахунок соціальних пільг, фінансованих із податків місцевих громадян. Ця проблема особливо актуальна для країн Європи з соціально орієнтованою ринковою економікою.

Серед позитивних наслідків еміграції для країни-донора можна виділити зниження рівня безробіття, зменшення соціальної напруженості, а також зростання обсягу грошових переказів, які формують позитивне сальдо платіжного балансу держави. Світові дослідження засвідчують, що доходи мігрантів із бідних країн у середньому вищі у 15 разів порівняно з їхнім домашнім заробітком. Це сприяє швидкому зростанню обсягу грошових переказів навіть більшими темпами, ніж збільшується кількість самих мігрантів. Такі перекази підтримують доходи сімей, що залишаються на батьківщині, тим самим стимулюючи внутрішній попит, інвестиції, розвиток регіонів та національного ринку [49, 55].

Так, у 2023 році загальні обсяги грошових переказів до регіону Близького Сходу та Північної Африки (MENA) сягнули близько 63,1 млрд доларів США. Зокрема, Єгипет отримав близько 24,2 млрд доларів США, а

Марокко - приблизно 12,1 млрд доларів США. Ці надходження сприяють фінансовій підтримці домогосподарств і стабілізації валютних резервів країн-експортерів трудових мігрантів [50, 56]. Водночас, за 2023 рік, обсяги ремітенцій для Єгипту становили 19,5 млрд доларів США, а для Марокко - 11,7 млрд доларів США. А згідно з даними Центрального банку Тунісу, грошові перекази від туніських мігрантів у 2024 році склали приблизно 3,1 млрд динарів (понад 1 млрд доларів США), що демонструє зростання на 3,5% порівняно з попереднім роком. Ці надходження суттєво підтримують валютні резерви країни. Адже близько 15% населення Тунісу проживає за межами країни, переважно в Європі, що робить міграційні ресурси ключовою складовою національної економіки.

У випадку тимчасової міграції, коли працівники повертаються додому, спостерігається позитивний ефект від отримання закордонної освіти, набуття нових професійних навичок, ознайомлення з досвідом і традиціями інших культур, а також розширення світогляду. Проте це відбувається не завжди - багато мігрантів обирає залишитися за кордоном. У таких випадках національна економіка незворотно втрачає висококваліфікованих спеціалістів, результати їхньої праці та витрати на їхнє навчання й підвищення кваліфікації. Це призводить до зниження обсягів виробництва, гальмування економічного розвитку та інноваційних процесів у державі. Крім того, еміграція завдає шкоди інтелектуальному потенціалу: зменшується кількість носіїв національної культури та прогресивних ідей, а також представників середнього класу - основи соціальної стабільності. Виїзд молодих працівників погіршує демографічну ситуацію, знижує підприємницьку активність та впливає на репродуктивний стан населення країн-донорів.

Еміграція також змінює вікову та гендерну структуру населення країн-донорів. У більшості випадків мігрантами стають чоловіки працездатного віку, що призводить до старіння населення і збільшення частки жінок у загальній чисельності.

Для самих мігрантів еміграція також пов’язана з низкою ризиків і викликів. Насамперед це значні фінансові витрати, що супроводжують переїзд і пошук працевлаштування. Крім того, вони нерідко зіштовхуються з моральними та психологічними труднощами, зокрема розлукою з родиною та друзями, потребою опановувати нову мову й адаптуватися до іншого культурного середовища. Процес адаптації супроводжується невизначеністю, оскільки неможливо передбачити, як складеться життя на новому місці. Особливо високим є ризик у разі співпраці зі сумнівними посередниками.

У підсумку слід зазначити, що трудова еміграція є скоріше симптомом проблем в економічній і політичній системах країни-донора, а не їхньою причиною. Люди прагнуть не лише вищих доходів, але й ширших можливостей і прав, яких їм бракує в країні походження. Діти мігрантів отримують кращі шанси на якісну освіту, медичну допомогу та загальне благополуччя. Сьогоднішні знижені бар’єри на шляху до еміграції створюють нові виклики для країн-експортерів робочої сили: конкурувати з перевагами еміграції можуть лише покращення умов життя й вигоди, які стимулюватимуть населення залишатися на батьківщині.

Втім, прихильники глобальної міграції сприймають це явище як позитивне і пропонують використовувати його для розвитку міжнародного ринку праці. Проте при цьому часто ігнорується питання стабільності внутрішнього ринку праці, де заробітна плата є значно нижчою, а дефіцит кваліфікованих кадрів ускладнює розвиток економіки.

Перспективи вдосконалення міграційних процесів у сучасному глобалізованому світі передбачають впровадження ефективних механізмів регулювання для забезпечення контрольованої міграції, яка сприятиме вирівнюванню демографічних дисбалансів, задоволенню потреб ринків праці та інтеграції мігрантів до нових суспільств. Це вимагає комплексного підходу, що поєднує заходи національних міграційних політик із міжнародними

інструментами, з акцентом на використання цифрових технологій для управління потоками та боротьби з нелегальною міграцією.

На (рис. 2.16) наведено ключові напрями та перспективи покращення міграційних процесів.

Регуляція ринку праці.

У зв'язку зі старінням населення в розвинених країнах важливо створювати гнучкі візові програми для залучення кваліфікованих кадрів. Це допоможе вирівнювати умови праці й сприяти забезпеченню економічної стабільності.

Цифровізація та забезпечення безпеки.

Використання сучасних технологій для моніторингу та аналізу міграційних потоків дає змогу знижувати рівень нелегальної міграції та підвищувати прозорість управлінських процесів.

Інтеграційна політика.

Необхідно створювати сприятливі умови для швидкої соціальної, економічної та культурної інтеграції мігрантів у країнах-приймачах, стимулюючи їхню продуктивну участь у житті суспільства.

Міжнародне співробітництво.

Посилення партнерських відносин між країнами-донорами і країнами-приймачами є ключем до ефективного врегулювання як вимушеної, так і добровільної міграції.

Урахування геополітичних реалій.

Розробка механізмів, що дозволять оперативно реагувати на міграційні кризи, викликані соціально-економічною нестабільністю чи військовими конфліктами, водночас забезпечуючи дотримання прав людини.

Рис. 2.16 Основні напрямки й перспективи вдосконалення міграційних процесів

Джерело: складено автором за матеріалами [51, 52, 57]

Поліпшення міграційних процесів у сучасному глобалізованому світі вимагає системного підходу, що об'єднує правове регулювання, економічну

політику, соціальну інтеграцію та міжнародну співпрацю. Дієва міграційна політика має забезпечувати гармонійний баланс між державними інтересами, правами мігрантів і викликами глобального розвитку.

Відзначимо, що раціональне управління міграційними процесами здатне перетворити цей виклик у потужний фактор економічного розвитку й культурного збагачення, створюючи нові можливості як для країн походження мігрантів, так і для країн-приймачів.

Висновки до другого розділу

За результатами проведеного дослідження сучасних тенденцій трудової міграції в арабських державах північної Африки зробити такі висновки:

1. Північно-африканський регіон, до якого входять Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс та Лівія має значні природні ресурси та потенціал. Основні напрями діяльності - видобуток корисних копалин (нафта, газ, фосфати), сільське господарство, сфера туризму й деякі галузі обробної промисловості. Регіон належить до країн, що розвиваються, із суттєвими соціально-економічними відмінностями між окремими державами. Соціально-економічний розвиток країн регіону обмежується залежністю від експорту сировини, демографічними викликами і нестабільною політичною ситуацією. Серед соціальних проблем переважають високий рівень безробіття, особливо серед молоді, нерівномірний розподіл доходів та інтенсивна урбанізація. Це все призводить до соціального невдоволення та виїзду молоді в інші регіони для пошуку «кращого життя» та реалізації свого потенціалу. Арабські країни Північної Африки одночасно виступають джерелом, транзитною територією і пунктом призначення для мігрантів. Це ускладнює їхню міграційну політику, яка намагається знайти баланс між потребами безпеки та економічними інтересами.

2. Проблема міграції у Північній Африці залишається багатогранною й вимагає комплексного підходу для ефективного її вирішення. Основними причинами міграції з регіону Північної Африки виступають високий рівень безробіття, особливо серед молоді, стрімке зростання кількості працездатного населення, обмежені економічні перспективи та нестабільність на ринку праці. Додатково впливають соціально-економічна нерівність, політична нестабільність у деяких країнах і прагнення до поліпшення умов життя. Більшість мігрантів прагнуть покращити умови життя завдяки працевлаштуванню та відправленню грошових переказів на батьківщину. Трудова міграція стає не лише важливою стратегією виживання для багатьох сімей, а й значним джерелом фінансових переказів для економік держав Північної Африки. Міграція є одним із ключових факторів, що впливають на розвиток світової економіки. За останні роки спостерігається зростання міграційних потоків із Північної Африки до ЄС. У країнах Європейського Союзу вона має особливе значення через проблему старіння населення та необхідність залучення робочої сили з країн, які не є членами ЄС. Зокрема, міграційні потоки між державами Північної Африки та ЄС характеризуються високою інтенсивністю. Це зумовлено не лише їхньою географічною близькістю, але й міцними економічними, політичними та культурними зв’язками, що сформувалися ще за часів колоніальної залежності і значно посилилися завдяки ініціативам на кшталт «Союзу для Середземномор’я». Загалом більшість легальних мігрантів із Північної Африки зосереджені переважно у шести країнах ЄС: Франції, Іспанії, Італії, Нідерландах, Великій Британії та Німеччині.

3. Міжнародна трудова міграція виступає потужним економічним і соціальним фактором, що значно впливає як на країни-відправники, так і на країни-приймачі. У країнах-приймачах мігранти сприяють економічному розвитку, забезпечуючи заповнення вакансій, проте виникає необхідність розробки комплексних заходів щодо їх інтеграції та соціальної підтримки.

Міжнародна трудова міграція має як позитивний, так і негативний вплив на країни та окремих людей. Саме тому виникає необхідність розробити ефективну державну міграційну політику, яка змогла б мінімізувати недоліки та максимально використати переваги для економічного розвитку. Трудова міграція з регіону Північної Африки є важливою складовою глобальної економіки сучасності, що потребує ретельної координації політик як на національному, так і міжнародному рівнях.

ВИСНОВКИ

1. Міжнародна трудова міграція - це процес пересування працездатного населення між різними країнами з метою працевлаштування та отримання доходу. Залежно від мотивів, вона може мати насамперед економічний характер, пов’язаний із пошуком кращих умов праці, або ж бути обумовленою іншими чинниками, такими як політичні, сімейні чи релігійні обставини. За професійною ознакою міграційні потоки поділяються на переміщення висококваліфікованих фахівців, що часто називається «витоком мізків», і міграцію працівників без спеціальної кваліфікації. Основними видами трудової міграції виступають еміграція - виїзд з рідної країни, імміграція - переїзд до країни призначення, та реміграція - повернення громадян до країни походження. Класифікація трудової міграції також враховує тривалість перебування (постійна або тимчасова), правовий статус (законна чи нелегальна) та рівень професійної підготовки мігрантів. Це багатогранне соціально-економічне явище істотно впливає на розвиток як держав-донорів, так і країн-реципієнтів. У країнах походження міграція зазвичай є наслідком перенаселення, високого рівня безробіття або низького рівня життя. Водночас держави, які приймають мігрантів, зацікавлені в залученні іноземної робочої сили через дефіцит працівників або потребу в кваліфікованих спеціалістах. Найбільшими центрами сучасної трудової міграції є регіони Північної Америки (США та Канада), Західної Європи та Південно-Східної Азії.

2. Формування міграційних потоків у країнах, що розвиваються, обумовлене комплексом взаємозалежних економічних, соціальних, демографічних, політичних та екологічних факторів. Саме ці чинники визначають масштаби, напрями та характер міграції як у межах окремих країн, так і за їх кордонами. Ведучу роль серед них відіграють економічні умови. Основними причинами залишаються низький рівень заробітної плати, високий рівень безробіття, значні відмінності в доходах між державами та регіонами,

обмежені перспективи професійного зростання, поширення неформальної економіки та нестабільність ринку праці. У таких умовах трудова міграція часто сприймається як інструмент покращення матеріального стану домогосподарств. Інтенсивність міграційних потоків також підсилюється завдяки спрощенню міжнародної мобільності, розширенню транспортної та комунікаційної інфраструктури, зростаючому попиту на недорогу робочу силу у розвинених державах, а також впливу міграційної політики країн-реципієнтів. У сучасному глобалізованому світі особливої уваги набуває роль міжнародних організацій, які впливають на управління соціально-економічними процесами на світовому рівні. Серед ключових структур, що займаються регулюванням міграції, виділяється Міжнародна організація праці, яка акцентує увагу на захисті прав працівників і трудових мігрантів. Важливу роль також відіграє Міжнародна організація з міграції, що здійснює аналітичну, координаційну та консультативну діяльність у сфері управління міграційними процесами. Інші міжнародні організації також долучаються до регулювання міграції, виконуючи здебільшого дорадчу функцію.

3. Країни Північної Африки, зокрема Єгипет, Алжир, Марокко, Туніс та Лівія, демонструють високий рівень економічного розвитку порівняно з багатьма іншими африканськими державами. Це обумовлено багатими природними ресурсами, такими як нафта, газ і фосфати, а також вигідним стратегічним розташуванням. Вони активно інтегровані у світову економіку через розвинену торгівлю із Європейським Союзом і важливі туристичні маршрути, зокрема через Суецький канал. Однак, попри помітні економічні успіхи, ці країни стикаються зі значними соціальними викликами. Серед ключових проблем - високий рівень безробіття, бідність, соціальна нерівність та політична нестабільність. Проблеми молодіжного безробіття, низького рівня життя та недостатньо ефективних систем охорони здоров’я й освіти є особливо гострими в Тунісі, Алжирі, Марокко та навіть частково в Єгипті. У випадку Лівії ситуація ускладнюється тривалим внутрішнім конфліктом і подальшим періодом відновлення після громадянської війни, що суттєво

гальмує її соціально-економічний розвиток. Міграція в регіоні відіграє значну роль у формуванні соціально-економічних процесів. Зростаюча нерівність і соціальні труднощі стимулюють масштабні потоки мігрантів до Європи. Це створює додатковий тиск на економіки європейських держав. У відповідь країни Північної Африки працюють над вдосконаленням своєї міграційної політики, орієнтуючись на співпрацю з Євросоюзом та посилення заходів безпеки для запобігання нелегальній міграції. Хоча країни Північної Африки й мають вагомі економічні здобутки, подальший прогрес регіону залежить від стабільності політичної та економічної ситуації. До цього додається необхідність ефективної міграційної політики, що є суттєвим чинником для благополуччя як самих країн, так і їхніх партнерів.

4. Міграційні процеси в Північній Африці мають глибоке історичне підґрунтя, що сформувалося під впливом колоніальної спадщини, економічних та політичних перетворень, а також соціальних нерівностей. Від традиційної кочової мобільності населення регіон поступово перейшов до складної системи, яка охоплює міжнародну трудову, транзитну та вимушену міграцію. У XX–XXI століттях Північна Африка стала важливою ланкою глобальних міграційних потоків, поєднуючи ролі регіону-джерела, транзитного вузла та частково місця призначення мігрантів. Статистика засвідчує стабільне зростання кількості міжнародних мігрантів у цьому регіоні з 1990 року. До того ж помітною є значна частка вихідців із Північної Африки серед глобальних мігрантів. Основні напрямки еміграції спрямовані на країни Європейського Союзу та держави Перської затоки. Ця тенденція зумовлена географічною близькістю, спільною історико-культурною спадщиною та привабливими економічними перспективами. Водночас Північна Африка дедалі частіше виконує функцію транзитного хабу для мігрантів із регіонів на південь від Сахари. Міграція суттєво впливає на соціально-економічний розвиток регіону. З одного боку, вона сприяє зростанню валового внутрішнього продукту, стимулює підприємницьку активність та забезпечує надходження грошових переказів до країн-джерел міграції. З іншого боку, ці

процеси створюють виклики, такі як навантаження на ринки праці, системи соціального забезпечення та виклики у міждержавних відносинах. Для країн Північної Африки міграція діє як інструмент зниження рівня безробіття й соціального напруження, але водночас спричиняє явище «витоку мізків».

5. Міжнародна трудова міграція являє собою складне та багатогранне соціально-економічне явище, що значно впливає на країни, які є донорами, і на ті, які приймають робочу силу. Цей процес сприяє глобальному перерозподілу трудових ресурсів, стимулює економічне зростання, забезпечує надходження у вигляді грошових переказів, підтримує внутрішній попит і частково допомагає вирішувати демографічні проблеми розвинених країн. Утім, супроводжуючись низкою викликів, міграція породжує такі проблеми, як відтік кваліфікованих кадрів та погіршення демографічної структури в країнах-донорах, а також створює соціальну напругу й дисбаланси на ринках праці в країнах-реципієнтах. Трудова міграція не може бути однозначно оцінена як позитивне або негативне явище - її наслідки залежать від ефективності державного регулювання і рівня міжнародної співпраці. Щоб зменшити ризики та збільшити вигоди, необхідне впровадження комплексного підходу до управління міграційними процесами. Такий підхід має об'єднувати економічні стимули, соціальний захист, забезпечення дотримання прав людини та використання сучасних цифрових механізмів управління. Розумне і зважене управління міжнародною трудовою міграцією здатне перетворити її з джерела проблем на потужний фактор сталого розвитку, економічної модернізації та підвищення добробуту населення як у країнах виїзду працівників, так і в країнах їхнього призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дон О. Д. Вплив міжнародної трудової міграції на світовий ринок праці. Економіка та держава. 2020. № 11. С. 106-111. URL: 10.32702/2306-6806.2020.11.106

2. Лібанова Е.М., Фтомова О.С. Особисті перекази мігрантів: оцінка масштабів і наслідків. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 3 (37). С. 11-29.

3. Sardak S., Korneyev M., Dzhyndzhoian V., Fedotova T., Tryfonova O. Current trends in global demographic processes. Problems and Perspectives in Management. 2018. Vol.16 (1), pp. 48-57. URL: http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16 (1).05.

4. . Strauss, K. and McGrath, S. Temporary migration, precarious employment and unfree labour relations. Geoforum. 2017. № 78. С. 199-208.

5. Al Ariss, Akram. Global Talent Management: challenges, strategies and opportunities. Springer. 2015. 289 p.

6. Szarucki M., Brzozowski J., Stankeviciene J. Determinants of self-employment among Polish and Romanian immigrants in Germany. Journal of Business Economics and Management. 2016. № 17, (4). pp. 598-612.

7. Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 619 с.

8. Короленко Н. В. Міжнародна міграція робочої сили: причини та наслідки. Ефективна економіка. 2021. № 1. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.85

9. Ровенчак О. А. Міжнародна міграція крізь призму її причин та наслідків. Вісник Львівського університету. Сер. соціол. 2009. Вип. 3. С. 125-144.

10. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2014. №1. С. 96-100.

11. Бикова А., Александрюк І. Аналіз нормативно-правового регулювання трудової міграції в у країні. Економічний простір. 2024. №191. С. 67-73. URL: https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-13

12. Нікітіна А. В., Цховребова Є. Н. Work migration of the labour force: problems and ways of solving emigration in Ukraine. Інфраструктура ринку. 2020. № 43. С. 72-77. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23499/1/Никитина_Цховребова.pdf

13. International Migrant Stock 2024 Key facts and figures. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf

14. Чернега О., Яковенко Ю. (2020). Міграційна політика єс: тенденції формування міграційних потоків та механізми вдосконалення. Економіка та суспільство. 2020. № 22. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-12

15. Migration data portal. The bigger picture. URL: https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks-overview

16. Дзеніс О., Шарко Н. Міжнародна міграція робочої сили в сучасних умовах та її вплив на міграційну політику держави. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 37. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1195/1152

17. Human Development Index (HDI). URL: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

18. Chernobay L., Malibroda S., Shevchuk Yu. The impact of international migration on the economy of developing countries. Economic Annals-XXI. 2023. № 205 (9–10). P. 4–13. URL: https://doi.org/10.21003/ea.V205-01

19. Charles-Edwards E., Bernard A., Rowe F., Abel G. International Migration and Development: The Changing Impact of Migration on Redistributing Global Population. International Migration Review. 2023. № 59 (2). P. 850–866. URL: https://doi.org/10.1177/01979183231175114

20. Kwilinski A., Lyulyov O., Pimonenko T., Dzwigol H., Abazov R., Pudryk D. International Migration Drivers: Economic, Environmental, Social, and Political Effects. Sustainability. 2022. № 14. DOI: https://doi.org/10.3390/14116413

21. Бхчеванова Н.В. Міжнародна міграція робочої сили в умовах глобалізації. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2011. No 11. Т. 2. URL: http://fkd.org.ua/article/view/29084

22. Близнюк В. Соціально-економічні складові трудової міграції. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2014. No 4. С. 20-32.

23. Боков О., Любарська А. Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення як індикатор для удосконалення соціально-економічної політики України. Ефективність державного управління. 2017. Вип. 2. С. 79-85.

24. Африка. Географічне положення. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0

25. Statista. URL: https://www.statista.com/topics/2510/egypt/?srsltid=AfmBOorMssYN2RT852_Xg1Y2tj4L2FQmaVcEUp30gnnfija5tnBsm-8A#topicOverview

26. Про Єгитет. URL: https://business.diia.gov.ua/exporters-handbook/countries/single-countries/eg/general-information#%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%94%D0%B3%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D1%82

27. Алжир. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D0%B6%D0%B8%D1%80

28. Worldometers. URL: https://www.worldometers.info/uk/

29. Про Марокко. URL: https://business.diia.gov.ua/exporters-handbook/countries/single-countries/ma/general-information#%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BA%D0%BE

30. Туніс URL: . https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D0%BD%D1%96%D1%81

31. Лівія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B2%D1%96%D1%8F

32. World Development Indicators (dashboard), World Bank, Washington, DC. URL: https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/

33. Department of Economic and Social Affairs. URL: https://www.un.org/en/desa

34. Мульска О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститутрегіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2022. 472 с.

35. Малиновська. О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ, НІСД, 2018. 472 с.

36. Бондарчук В. В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016.Випуск 2 (02). С. 28-31.

37. Відякіна М. М. Трансформація міграційної політики країн Західної Європи в умовах розширення ЄС : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.02. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2009. 21 с.

38. Толстов С. Африканський напрям у політиці Європейського Союзу. Європейські історичні студії. 2017. No7. С. 17-44. URL: http://eustudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/08/2-Tolstov.pdf

39. Краєвська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: політико-правовий аспект. Грані. 2011. No 5 (79). Вересень-жовтень. С. 143-147.

40. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsivv-esdovgostrokovi-naslidki-novogovikliku

41. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. Humanitarian vision. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 41-46.

42. Scalia G. European migrant crisis, last measures of the EU policy on migration. URL: http://mediterraneanaffairs.com/european-migrantcrisis-lastmeasures-of-the-eu-policy-on-migration/.

43. The European Agenda on Migration: EU needs to sustain progress made over the past 4 years. European Commission. 2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_1496.

44. The International Organization for Migration. URL : http://www.iom.int/.

45. Гуменюк Ю. П., Гоголь Г. П. Теоретичні аспекти дослідження впливу міжнародної міграції робочої сили на розвиток економічної системи. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2019. Вип. 657. С. 487

46. Заволока Ю. М., Сідненко М. В., Івко А. В. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/78.pdf

47. Терещенко Д. А. Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2019. № 4 (68). С. 207–214.

48. Степура Т. М. Міграційні процеси у контексті глобалізації та їх державне регулювання. Науковий вісник. 2007. Вип. 17.6. С. 148-155.

49. Македон В. В. Оцінка процесів та макроекономічних наслідків міжнародної трудової міграції в умовах глобальної економіки. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 35. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2 022-35-6.

50. MPI. URL: https://www.migrationpolicy.org/

51. Щолокова Г., Палешко Я., Горожанкіна Н. Міжнародна міграція в контексті процесів європейської інтеграції. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 3 (11). С. 39-47.

52. Курилич М. Трансформація та політизація міграційних процесів під впливом глобалізації. Наукові записки. 2018. Випуск 49. С. 364-380.

53. Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі : монографія. Рівне : видавець О. М. Зень, 2009. 476 с.

54. Tomashuk I., Baldynyuk V. International migration of human resources in the conditions of geoeconomic transformations. Three Seas Economic Journal. 2022. Vol. 3. № 1. P. 203–216.

55. Кислицина О. В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації. Економічний часопис-XXI. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2010. № 11–12. С. 33-36.

56. Пріб К. А., Гуткевич С. О. Чинники міжнародних міграційних процесів. Ринок праці та зайнятість населення. 2016. № 2. С. 12-17.

57. Зень О. М., Юськів Б. М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія. Рівне. 2009. С. 476. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15964